

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0132
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
О. А. Іванова

Керівник: старший викладач кафедри дошкільної та
початкової освіти, к. пед. н. _____ С. В. Сиваш

Рецензент: професор кафедри дошкільної та
початкової освіти, доцент, д. пед. н., професор
_____ М. Д. Дяченко

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«_____» _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Івановій Олександрі Андріївні

- 1. Тема роботи:** «Патріотичне виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі»
керівник роботи Сиваш Сніжана Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти затверджені наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 року №1504-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** 28.11.2023 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** проаналізувати стан досліджуваної проблеми у педагогічних дослідженнях; визначити сутність патріотичного виховання, його складові; з'ясувати сучасне значення патріотичного виховання; визначати форми і методи патріотичного виховання молодших школярів; обґрунтувати педагогічні умови виховання патріотизму; розробити методичні рекомендації щодо патріотичного виховання в сучасному освітньому просторі.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 6 таблиць, 4 рисунки.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Сиваш С.В.	02.10.2022 р.	02.10.2022 р.
Розділ 1	Сиваш С.В.	04.11.2022 р.	04.11.2022 р.
Розділ 2	Сиваш С. В.	23.03.2023р.	23.03.2023р.
Висновки	Сиваш С. В.	07.09.2023р.	07.09.2023р.
Додатки	Сиваш С. В.	02.11.2022 р.	02.11.2022 р.

7. Дата видачі завдання: 02.10.2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	березень-квітень	виконано
2	Написання вступу	травень	виконано
3	Написання першого розділу	червень-липень	виконано
4	Написання другого розділу	серпень-вересень	виконано
5	Написання висновків	жовтень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень-листопад	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
	Захист	грудень	виконано

Студент _____ Іванова О. А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Сиваш С. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Зубцова Ю. Є.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 51 с., 6 таблиць, 4 рисунки, 47 джерел, 3 додатки.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та проаналізувати педагогічні умови виховання патріотизму учнів молодших класів у сучасному освітньому просторі.

Об'єктом дослідження є процес патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі.

Предметом дослідження є зміст та умови навчання, що забезпечують ефективність формування патріотичних якостей молодших школярів у сучасному освітньому просторі.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових джерел; спостереження.

Теоретичне значення: у роботі охарактеризовано педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів у сучасному освітньому просторі.

Практичне значення полягає у формуванні методичних рекомендацій щодо організації роботи з патріотичного виховання учнів молодших класів у сучасному освітньому просторі. Результати дослідження можуть бути використані вчителями та директорами закладів загальної середньої освіти для підвищення ефективності виховної роботи дітей молодших класів.

Галузь використання: заклади освіти.

ПАТРІОТИЗМ, ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ, МОЛОДШИЙ ШКОЛЯР, ОСВІТА, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

SUMMARY

Patriotic education of children of younger school age in the modern educational space

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (47 items), and 3 addenda on 12 pages.

The study revealed the problem of patriotic education of younger schoolchildren in a modern school. Patriotic education in modern conditions is one of the main directions of education of true patriots of one's country.

The purpose of the research is to theoretically substantiate and analyze the pedagogical conditions for the education of patriotism among students of lower grades in the modern educational space.

Objectives of the study:

1. To analyze the current state of research on the education of patriotism in elementary school students in pedagogical research.
2. To specify the psychological and pedagogical characteristics of patriotic education.
3. To reveal the importance of patriotism education in the modern educational process.
4. Determine the main forms and methods of patriotic education.
5. To reveal the educational conditions of patriotic upbringing of children of primary school age.
6. To provide systematic proposals for patriotic upbringing of children of primary school age in the modern educational space.

The object of research is the process of patriotic education of primary school children in the modern educational space.

The subject of the research is the content and learning conditions that ensure the effectiveness of the formation of patriotic qualities of younger schoolchildren in the modern educational space.

In part 1, Theoretical foundations of patriotic education of children of primary school age, the concept of “patriotism”, “patriotic education” is considered, the psychological and pedagogical characteristics of patriotic education are given, the meaning is revealed patriotic education in the modern educational process.

In part 2 of the Methodology for the development of patriotic education of children of primary school age in the modern educational space, the forms and methods of patriotic education are disclosed, pedagogical conditions and methodical recommendations for the patriotic education of children of primary school age in the modern educational space are given.

The obtained results can be used by primary school teachers, educators of out-of-school age groups, and in the process of preparing future primary school teachers to work on the education of patriotic feelings in younger schoolchildren.

Keywords: patriotism, patriotic education, young school student, education, pedagogical conditions, primary education, modern educational space.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні основи патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку.....	11
1.1. Дослідження проблеми патріотичного виховання в історико-педагогічному контексті.....	11
1.2. Психолого-педагогічна характеристика патріотичного виховання та його складових.....	18
1.3. Значення патріотичного виховання в сучасному освітньому процесі..	26
Розділ 2. Методика розвитку патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі.....	31
2.1. Основні форми та методи патріотичного виховання.....	31
2.2. Педагогічні умови виховання патріотизму дітей молодшого шкільного віку.....	42
2.3. Методичні рекомендації щодо патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі.....	50
Висновки.....	55
Список використаних джерел.....	59
Додатки.....	64

ВСТУП

Одним із головних завдань виховання молодших школярів на сучасному етапі педагогіки є виховання патріотизму, толерантності, поваги до історії, мови та традицій свого народу. Це зумовлено актуальністю патріотизму у вихованні як фундаментальної якості сучасного покоління, його значенням для суспільства та держави на сучасному етапі розвитку. Особливо це стало відчутно після початку повномаштабної війни.

Патріотизм – це одна з основних складових національної свідомості народу, що виражається в почутті любові, гордості та відданості своїй Батьківщині, її історії, культурі та традиціям, усвідомленні свого морального обов'язку перед ним, готовності відстоювати свої інтереси, а також проявляти великодушність і толерантність по відношенню до інших націй. Зниження патріотизму – ознака кризи суспільства, слабкості народу. Це визначає пріоритетність патріотичного виховання порівняно з іншими напрямками виховання в загальній системі виховання.

Патріотичне виховання – комплексна система соціально-виховних заходів, пов'язаних із переданням досвіду від покоління до покоління, з цілеспрямованим навчанням людини до творчої праці на благо Батьківщини, її соціалізації, формування та розвитку духовно-моральної особистості, здатність любити свою країну, завжди відчувати до неї спорідненість, захищати її інтереси, зберігати і розвивати кращі традиції свого народу, його культурні цінності, постійно мати прагнення забезпечити безпеку особистості, суспільства і держави.

Завдання виховання патріотизму реалізуються за умови комплексної діяльності всіх суспільних і державних інститутів, організацій, пов'язаних із вихованням підростаючого покоління, а також за умови тісної взаємодії між ними, що потребує розробки нових форм і методів виховання.

Аналіз наукової літератури свідчить, що питання патріотичного виховання є предметом наукових досліджень вітчизняних філософів і громадських діячів:

Г. Ващенко, М. Драгоманова, М. Костомарова, І. Огієнка, О. Потебного, Г. Сковороди, Л. Українки, І. Франко, Т. Шевченка, П. Юркевич та ін.

Основні принципи патріотичного виховання сформулювали видатні українські вчені та педагоги О. Вишневський, О. Захаренко, М. Євтух, В. Сухомлинський, І. Ткаченко.

Питання виховання національного патріотизму в учнів молодших класів досліджували Н. Васильківська, О. Дешко, Л. Дубровська, О. Савченко, О. Сухомлинська, М. Качур, В. Киричок, О. Сидоренко та ін.

Таким чином, актуальність проблеми патріотичного виховання та наявність вищезазначених суперечностей зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Патріотичне виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та проаналізувати педагогічні умови виховання патріотизму учнів молодших класів у сучасному освітньому просторі.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати сучасний стан досліджень виховання патріотизму в учнів молодших класів у педагогічних дослідженнях;
- 2) подати психолого-педагогічну характеристику патріотичного виховання;
- 3) розкрити значення виховання патріотизму в сучасному освітньому процесі;
- 4) визначити основні форми та методи патріотичного виховання;
- 5) охарактеризувати умови навчання патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку;
- 6) розробити методичні рекомендації щодо патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі.

Об'єктом дослідження є процес патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі.

Предметом дослідження є зміст та умови навчання, що забезпечують

ефективність формування патріотичних якостей молодших школярів у сучасному освітньому просторі.

Для досягнення мети та завдань дослідження використано такі методи:

- теоретичні: аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури для визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення основних підходів до формування патріотичних якостей молодших школярів, теоретичного обґрунтування педагогічних умов формування патріотичних якостей молодших школярів у сучасному освітньому просторі;

- емпіричні: діагностичні (педагогічні спостереження) для визначення доведення доцільності розроблених педагогічних умов виховання патріотичних якостей молодших школярів у сучасному освітньому просторі.

Теоретичне значення: у роботі охарактеризовано педагогічні умови патріотичного виховання молодших школярів у сучасному освітньому просторі.

Практичне значення полягає у формуванні методичних рекомендацій щодо організації роботи з патріотичного виховання учнів молодших класів у сучасному освітньому просторі. Результати дослідження можуть бути використані вчителями та директорами закладів загальної середньої освіти для підвищення ефективності виховної роботи дітей молодших класів.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (47 видань), 3 додатків. Робота містить 4 рисунки. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 75 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Дослідження проблеми патріотичного виховання в історико-педагогічному контексті

В умовах збройної та інформаційної агресії Російської Федерації проти України, на фоні економічної кризи та відсутності єдиного духовного стрижня в системі виховної роботи молоді виникла небезпечна тенденція – руйнування іміджу України. Як засвідчили останні події, майбутнє Української держави і зрештою існування незалежної України неможливе без фундаментального реформування вітчизняної системи освіти молоді та без поставленої мети формування свідомих громадян та українських соборних патріотів [42].

Питання патріотичного виховання є одним із найважливіших, від вирішення якого безпосередньо залежить майбутнє нашої країни. Патріотичне виховання має чітку мету – підготовка до захисту Батьківщини, і є важливою складовою системи національної безпеки України.

Патріотичне виховання базується на певних документах, таких як: Конституція України, Закон України «Про освіту», Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, Концепція Національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Державний стандарт початкової освіти, Концепція «Нова українська школа» та ін.

Ухвалення нового Закону України «Про освіту» дало старт реформуванню системи освіти. Основний намір шкільної реформи полягає в тому, що заклад освіти повинен давати знання і формувати компетентності, які є необхідними для життя людини XXI століття [34].

Найновіші нормативні акти, які регламентують патріотичне виховання

молодших школярів: Лист МОН від 10.06.2022 № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України»; Наказ МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» [13].

Нове теоретичне осмислення основ української ідентичності та виховання патріотизму у молоді є актуальними питаннями сучасності та перспективи, у вирішенні яких вирішальну роль відіграють національна політика, система освіти та педагогічна психологія.

Спектр тлумачення терміну «патріотизм» є досить широким, він охоплює не лише сферу науково-дослідної літератури, а також використовується у виступах, обговореннях, диспутах, передвиборчих програмах політиків і політичних партій, рухів та серед діячів культури і мистецтва.

На соціокультурному рівні патріотизм визначається як ідея національної і державної єдності та неповторності певного народу, сформована на основі традицій, стереотипів, історії та культури. На індивідуальному рівні – виявлення любові до Батьківщини, гордість за неї, бажання пізнати, зрозуміти і покращити її [22].

З педагогічного погляду патріотизм, окрім моральних почуттів, включає в себе відповідні споживчі та мотиваційні аспекти особистості, її патріотичну свідомість і поведінку, які зараз є інтегрованими, в їхньому об'єднанні ці аспекти характеризують патріотизм як моральну рису, підтримувану особливим почуттям. На особистісному рівні патріотизм виступає як найважливіша, стійка характеристика людини, що виражається в його світогляді, моральних ідеалах і нормах поведінки [3]. Однак для кожної сучасної людини поняття «патріотизм» є індивідуальним та несе в собі індивідуальний зміст і індивідуальні цілі. В одному це поняття буде подібним для багатьох людей, як любов до Батьківщини, але не варто забувати, що у кожної людини почуття до Батьківщини проявляються по-різному.

Патріотичне виховання передбачає формування соціально значущих

орієнтацій у громадян, гармонійне поєднання особистих і суспільних інтересів, подолання чужих суспільству процесів і явищ, що руйнують його підвалини і потенціал творення. Технологія патріотичного виховання повинна бути спрямована на створення умов для національного відродження країни. Невід’ємною частиною патріотичного виховання є військово-патріотичне виховання, спрямоване на формування готовності до військової служби як особливого виду державної служби [41].

Формування патріотизму значною мірою залежить від розуміння педагогами нашої педагогічної спадщини, яка вироблялася століттями, вбираючи невимірні скарби народної мудрості та вміло застосовуючи її в повсякденній практиці [7]. Патріотичне виховання базується на традиціях, відомих ще з епохи Київської Русі та козацтва, які збагачувались у Києво-Могилянській академії та інших закладах освіти [20].

В історії, передові педагоги-класики висунули багато плідних просвітницьких ідей стосовно організації національного виховання дітей, їхні критичні пошуки сприяли розвитку виховних ідей учителя, підвищенню культури освіти та застереженню стосовно вузькоутилітарного підходу до організації навчання та виховання дітей.

Розглянемо трактування поняття «патріотизм» у різних наукових джерелах (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Аналіз поняття «патріотизм» у науково-педагогічній літературі

Автор	Визначення
Новий тлумачний словник української мови	«любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги» [24, с. 233]
М. Ярмаченко	«суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в певних діях і складному комплексі суспільних почуттів, що звичайно

Продовження таблиці 1.1

	називається любов'ю до Батьківщини» [27, с. 356]
С. Гончаренко	«патріотизм є соціально-історичним явищем, він виявляється в практичній діяльності у вигляді патріотичних поглядів і переконань і спрямовується на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів» [11, с.249]
«Енциклопедія освіти»	«патріотизм трактується як суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів» [15, с. 633]
І. Бех., К. Чорна	«суттєва частина суспільної свідомості, яка проявляється в колективних настроях, почуттях, ціннісному ставленні до свого народу, його способу життя, національних здобутків і достоїнств, культури, традицій, героїчного історичного минулого і сьогодення, розбудові держави як єдиної нації, захисті територіальної цілісності Батьківщини, збереженні її природних багатств» [4, с. 9]
Словник термінів і понять сучасної освіти	«любов до своєї батьківщини, до свого народу, почуття відповідальності за долю Батьківщини, готовність служити її інтересам, сприяти її

Продовження таблиці 1.1

	успіхам у внутрішньому житті й на міжнародній арені, готовність підпорядкувати свої особисті та групові інтереси загальним інтересам країни, вірно служити їй і захищати її» [37, с. 134]
Р. Петронговський	«здатність ідентифікувати себе з українським народом, почуватися громадянами Української держави, як потреба у постійному самоствердженні для власного духовного, інтелектуального й різнобічного зростання та утвердження демократії і блага самого суспільства» [29, с. 144]
С. Оришко	«багатоаспектне поняття, фундаментальна духовно-моральна якість, світоглядно-психологічна характеристика особистості, духовно-моральний принцип її життя; воно також базується на системі знань, почуттів, переконань і діяльності та визначає ставлення людини до себе, своєї родини, нації та Батьківщини, їхньої історію та духовно-культурних здобутків, готовність працювати в ім'я добробуту нації» [26, с. 149]

Отже, патріотизм – багатогранне явище, що є складним комплексом властивостей і характеристик, що по-різному виявляються на різних рівнях функціонування соціальної системи.

Зразком педагогіки ХХ ст. у плані патріотичного виховання є доробок Василя Олександровича Сухомлинського. Педагог вважає, що виховання патріотів має здійснюватися у таких напрямках: навчити дітей бачити світ і своє місце в ньому; прищепити любов до рідної землі, активізувати патріотичні

почуття; забезпечити, щоб усвідомлення людської гідності поєднане з патріотичними думками та враженнями, виражалось в бажанні і готовності діяти на благо Батьківщини та співгромадян, спонукаючи до виникнення почуття обов'язку громадянина і бажання його реалізувати [39].

Видатний український педагог Г. Ващенко наголошував, що для підготовки молоді до розбудови незалежної української держави важливо не тільки пам'ятати історію, а і водночас прагнути назавжди зберегти незалежність країни. Основною передумовою досягнення цієї мети є національна єдність і соборність, інакше незалежність буде втрачена. Він писав, що потрібно не забувати про те, що Україна боролася і бореться за свою національну незалежність, оскільки лише власна незалежна держава може гарантувати добробут і високий культурний розвиток, які формуються з молодшого шкільного віку [6].

Г. Сковорода як гуманіст репрезентував народну школу, в якій учні могли розвивати національну свідомість і самосвідомість, любов до Батьківщини та її народу [28]. З цією метою він активно використовував традиційні народні засоби виховання, передаючи його вустами героїв казок, легенд, небилиць, притч, оповідань.

Відомий філософ і громадський діяч Г. Сковорода створив в українській педагогіці «ідею національного виховання, основою якого є служіння простому народу» [28, с. 124]. Своєю працею і життям він став прикладом вірності народу, показав роль і значення народних педагогів. Великий внесок Г. Сковороди полягає в тому, що він, ніби через призму, власним розумом і серцем сприйняв, зрозумів, оцінив і відобразив великі здобутки скарбниці національної народної освіти. Ця форма була присутня і в його літературно-педагогічних творах, в яких його зміст зрозуміла більшість високоосвічених, неписьменних і зовсім неосвічених верств українського суспільства того часу [20, с. 124].

Відомий педагог та культурний діяч О. Духнович розумів націоналізм, патріотизм у вихованні, як захист національного, рідної мови, культури та звичаїв народу. Він наполягав на тому, що народне виховання має відображати

економічні та культурні потреби людей. Сутність патріотичного виховання він вбачав у високій національній свідомості народу та національному житті [20]. Його просвітницька діяльність сприяла широкому поширенню освіти, розвитку національної свідомості українського народу та відродженню його національної системи освіти.

Заклик великого педагога-патріота: «Любіть свій народ не за те, що він славний, а за те, що він ваш. Хто соромиться народу, той соромиться самого себе» [8, с. 184].

Професор О. Вишневський писав: «Життя і статус країни великою мірою залежить від патріотизму її представників, який формується з раннього дитинства шляхом засвоєння національних цінностей: «справжній патріот любить Батьківщину, не відвертаючись від неї через те, що їй нічим заплатити йому за це і що її народ не досяг рівня культури, характерної для європейських суспільств. А головне – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу, його добробуту, розбудови культури і господарства. Він захищає честь своєї держави, примножує її багатства» [8, с. 290].

Отже, проаналізувавши виховні традиції українського народу, можна зробити висновок, що проблема виховання патріотизму в учнів молодших класів хвилює не лише сучасних учителів, а й пов'язана з учителями-класиками минулого.

Патріотичне виховання в сучасних умовах є актуальною і значущою проблемою. Її рішення багато в чому визначає успіх розвитку нашої країни в майбутньому. Соціально-економічні та політичні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, вимагають кардинальних перетворень у всіх сферах, в тому числі і в сфері освіти.

Таким чином, можна говорити про те, що патріотизм – це система, яка створює і впорядковує системи смислів, образів, інтерпретації в освітньому процесі.

1.2. Психолого-педагогічна характеристика патріотичного виховання та його складових

Національно-патріотичне виховання є частиною освітнього процесу і являє собою систематичну, цілеспрямовану діяльність освітніх установ, державних органів та громадських організацій щодо формування патріотичної свідомості та прихильності до країни серед населення. Патріотичне виховання містить в собі різні аспекти, включаючи соціальні, цільові, функціональні, організаційні, а його вплив поширюється на всі покоління та пронизує усі сфери життя, такі як соціально-економічна, політична, духовна, правова, освітня. Патріотичне виховання також базується на освіті, культурі, минулому, державі та правовій системі [10].

Патріотичне виховання є процесом взаємодії педагогів і учнів, спрямований на формування патріотичної свідомості і цінностей, почуттів і відносин, переконань і мотивів служіння Батьківщині, в умовах засвоєння учнями досвіду пізнавальної діяльності, емоційно-ціннісних відносин і дієво-практичного досвіду в різних видах патріотично-орієнтованої активності в процесі навчальної та позаурочної діяльності.

Аналіз поняття «патріотичного виховання» різними науковцями та дослідниками відображено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Аналіз поняття «патріотичне виховання» у науково-педагогічній літературі

Автор	Визначення
С. Русова	«формування любові до рідного народу і поваги до інших народів, громадянської самосвідомості шляхом глибокого вивчення духовної спадщини України» [25, с. 107].
А. Макаренко	«формування таких особистісних рис молодій людині, як воля, мужність, цілеспрямованість, почуття власної

Продовження таблиці 1.2

	гідності, гордість за свій народ, честь та ін.» [25, с. 108]
В. Сухомлинський	«патріотичне виховання – це процес проникнення до всього, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується» [40, с. 131]
Т. Поніманська	«формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід; ознайомлення з явищами суспільного життя і краєзнавством; формування знань про історію держави, державні символи, ознайомлення з традиціями і культурою свого народу; формування знань про людство в дусі миру і взаєморозуміння з іншими народами» [30, с. 296]
І. Бех	«керівництво індивідуальним становленням особистості як патріота, що передбачає формування ціннісного позитивного (пізнавально-емоційного) ставлення до Батьківщини. Психічну структуру людського ставлення становлять своєрідний сплав пізнавальних і емоційних утворень, де останній компонент вважається провідним» [2, с. 151]»

Отже, на основі аналізу науково-педагогічної літератури, ми можемо стверджувати, що «патріотичне виховання» – це багатогранне поняття, яке розглядається з різних точок зору. Ми схилиємося до визначення Т. Поніманської, яка «патріотичне виховання» розглядає як формування уявлень про родину, розвитку знань з історії держави.

Освітній процес займає важливе місце в загальному процесі виховання, і для освітньої практики найважливішим є зв'язок ефективності (продуктивності) виховного процесу з тими компонентами, які найбільше впливають на якість освіти. Ефективність освіти, залежить від:

1. Від усталених виховних відносин. Вплив на людину здійснюється через

її ставлення до всього, що її оточує, у тому числі виховний вплив. У процесі навчання поступово формується загальний комплекс думок, життєвої позиції, поведінкових мотивів – причин і умов учнів, що і є виховна установка.

Сформувавшись, він визначає рівень і ефективність виховної взаємодії і має величезний вплив на процес і результати виховання. Має змінити своє негативне ставлення на позитивне, а потім покладатися на нього для досягнення своєї мети. Учень із самого початку приймає позицію й вимоги вчителя, звикає до неї і вже не ставить під сумнів, усталений порядок поведінки здається йому розумним.

2. Від відповідності цілей та організації дій, що сприяють досягненню цієї мети. Поняття «організація» включає сукупність впливів, відносин, умов, форм і методів роботи.

У освітньому процесі також організуються спеціальні впливи, спрямовані на нейтралізацію, а часто й припинення негативної поведінки учнів. Якщо організація не досягає своїх цілей, освітній процес не буде успішним. Навпаки, чим зручніша організація, краще використовуються форми, засоби і методи, краще виконуються поставлені завдання, вища ефективність освітнього процесу.

3. З точки зору відповідності суспільній практиці та характеру (спрямованості, змісту) впливу виховання на учнів. Виховний процес супроводжує мислення і дії людей, набуття ними знань і практичного досвіду, засвоєння норм і правил суспільної поведінки і безпосередню перевірку їх на практиці. Яке ж розчарування відчуває молодь, коли переконається у невідповідності між знаннями й життям, між словами й справами.

4. Від комплексної дії суб'єктивних і об'єктивних факторів. Як відомо, до суб'єктивних факторів належать: вчитель і учень, взаємодія між ними, налагоджені стосунки, психологічна атмосфера тощо. Об'єктивні фактори виявляються через умови виховання (матеріально-технічні, соціальні, санітарно-гігієнічні та ін.). У кожному конкретному випадку комплексне переплетення цих факторів надає освіті неповторного характеру. Для ефективної освіти мають бути

створені належні умови.

5. З точки зору інтенсивності освіти та самоосвіти. Самовиховання – це діяльність людини, спрямована на вдосконалення особистості. У процесі самовиховання особистість виступає головним суб'єктом виховного процесу [45].

Для розгляду ролі патріотичного виховання у формуванні самосвідомості учнів молодших класів вважаємо за необхідне розмежувати та продемонструвати поняття національна самосвідомість і патріотизм.

Десятиліттями пригнічувалося таке базове поняття, як національна самосвідомість, штучно збіднюючи духовний світ поколінь.

Мета національного виховання – виховати у дітей віру в українські ідеали. Основа української ідеї – служіння Україні. Вона втілює прагнення кожного громадянина будувати націю та об'єднуватися через повагу до свого народу та культури. Українська ідея спрямована на об'єднання всіх громадян України незалежно від їх етнічного походження та пов'язана з реалізацією національних інтересів через виконання національних вимог.

Наведені концепції розкривають можливість формування цілісної особистості громадянина України. Вважаємо, що викладені ідеї можуть бути використані для створення моделей навчання для української національної системи освіти (рис. 1.1).

Під національною свідомістю українців розуміється «свідомість соціальної спільноти, групи, заснованої на уявленнях про соціальні цінності та норми, що визначають приналежність особи до певної країни, тобто національної спільноти» [7]. Через те, що свідомість є свідомістю спільноти під символом «нації», то її походження і зміст пов'язані з останньою. Національна свідомість українців у процесі свого становлення наповнювалася змістом в історичних умовах і в кінцевому підсумку сформувалася у національну ідеологію.

Національна самосвідомість – це визнання кожної особистості як представника конкретної нації та носія національної культури та історії. Людина з національною свідомістю не забуде, що вона належить до певної нації. Така

людина глибоко володіє рідною мовою, культурою, розуміє усі сфери життя народу, піклується за його сьогодення та майбутнє. Такі люди навчаючись іншим мовам, ніколи не забудуть, розумітимуть і любитимуть свою рідну мову [7]. Формування національної самосвідомості учнів відбувається переважно в процесі вивчення таких народознавчих предметів, як українська мова, література, історія власного народу, засвоєння культурно-історичних традицій.

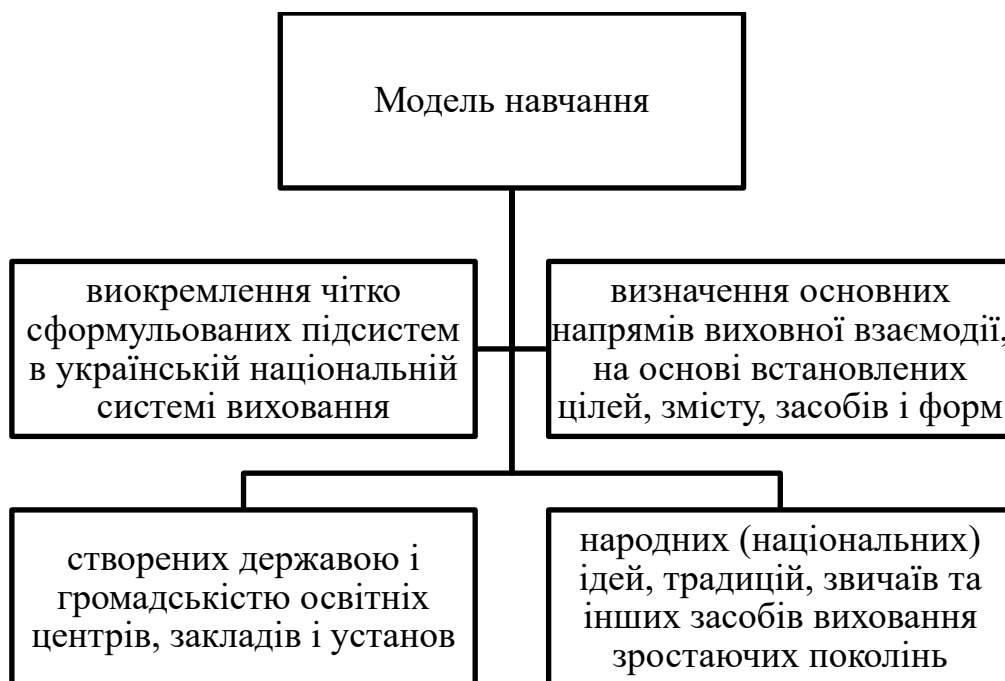

Рисунок 1.1. Модель навчання

Перед проведенням роботи з виховання патріотизму серед молодших школярів необхідно звернути увагу на їх психологічні особливості. Розвиток національно-патріотичної свідомості дітей і дорослих можна поділити принаймні на три етапи, які наклали певний відбиток на національно-патріотичну свідомість і збагатили зміст національної патріотичної свідомості.

Виділені етапи ми сформуваємо у вигляді таблиці (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Етапи розвитку національно-патріотичної свідомості

Етап	Характеристика
Етап раннього етнічного самоусвідомлення	Цей етап характеризується як основа патріотизму. Виховання національної

Продовження таблиці 1.3

	<p>свідомості дитини починається з перших днів її життя в сім'ї, якщо вона має національні особливості та національний побут, із засвоєння рідної мови, колискових пісень, бабусиних казок, з участі дитини в народних звичаях, з народних пісень, участь у народних творчих процесах тощо. Діти дошкільного віку беруть участь у традиційних народних дійствах (колядування, щедрівка, писанкарство, вертеп тощо). Традиції, звичаї та ритуали мають глибокий вплив на освіту, а не лише на державу, оскільки вони завжди підтримуються силою громадської думки та регулярно повторюються. Вдома та в школі діти шанобливо ставляться до видатних діячів історії та культури України, поважають ідеали, за які вони боролися, беруть участь у заходах з їх вшанування. У ранньому дитинстві формується культ рідного міста, родини, предків</p>
<p>Етап національно-політичного самоусвідомлення</p>	<p>Цей етап припадає на підлітковий вік. Особливо важливим моментом патріотичного виховання на цьому етапі є відновлення історичної пам'яті та формування почуття національної гідності. У цих процесах велике значення має вивчення національної історії, історії</p>

Продовження таблиці 1.3

	культури, історії літератури, історії науки тощо. Крім того, важливу роль у відновленні української національної гідності відіграє розширення сфери застосування української мови як зрілого засобу наукового спілкування
Етап державно-патріотичного самоусвідомлення	Якщо націоналіст любить свою націю, то патріот любить свою країну. Цей загальноприйнятий погляд свідчить про те, що патріотизм (громадянство) є ширшим поняттям, ніж націоналізм. Це є втіленням любові та поваги до своєї країни як головної мети національної боротьби, і може розумітися як рівень самоусвідомлення національного патріотизму

Отже, зазначені етапи громадянського становлення особистості відповідно позначаються на конкретному змісті її національної свідомості, зумовлюючи формування специфічних аспектів: національної свідомості, національно-політичної свідомості, національно-патріотичної свідомості. Є підстави вважати, що наявність цих аспектів у світогляді людини свідчить про її зрілість. «Патріотичні почуття повинні стати ключовим стабілізуючим фактором сучасного українського суспільства. Стійкість української держави залежатиме від рівня патріотизму молоді», – слушно зазначав І. Мартинюк [21, с. 52].

Патріотизм наповнює свідомість особистості додатковими позитивними мотивами, потребами, бажаннями, установками, ціннісними орієнтаціями, стимулами, інтересами, ідеалами, єдність і узагальнення яких мають суттєвий і, можливо, вирішальний вплив на формування особистості.

У «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» зазначено, що «серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України» [33].

Рівнем, який визначає природу патріотизму та суттєво впливає на формування патріотичної свідомості, є світоглядний рівень, який вважається більш раціональним і комплексним у відображенні дійсності та розуміння особистістю власної ролі в житті.

Іншими словами, найважливішим завданням патріотичного виховання є формування патріотичних ідей. Але за одностайним твердженням науковців, патріотизм спочатку виникає як емоція, а потім формується у формі ідеї [17]. Чим сильніше патріотичне почуття, тим глибше патріотична свідомість і віра.

Отже, патріотичне виховання має починатися насамперед із формування патріотичних емоцій та формування відповідних сенсорно-емоційних сфер. З методичної точки зору це означає, що, враховуючи вікові особливості учнів, на початковому етапі патріотичного виховання дуже корисно використовувати народні виховні засоби, які особливо сильно впливають на почуття та емоції дітей: казки, легенди, байки, прислів'я, загадки, пісні та ін. Різноманітність змісту і форм діяльності людини є дуже важливою умовою гармонійного розвитку [20]. Важливою умовою навчання є також формування потреб та інтересів у патріотичному змісті, їх своєчасне задоволення у відповідних видах діяльності, адже «потреби особистості, якщо не реалізуються у відповідних

видах діяльності, рано чи пізно атрофуються, поступово зникають» [36].

Психолого-педагогічна характеристика патріотичного виховання та його складових свідчить про його значення у формуванні повноцінної нації, яка готова робити свій внесок у «розквіт» своєї Батьківщини та зберегти її незалежність.

1.3. Значення патріотичного виховання в сучасному освітньому процесі

Патріотичне виховання відіграє важливу роль в сучасному освітньому процесі, незважаючи навіть на формат навчання, а саме у формуванні справжніх громадян, які люблять та поважають свою країну. Цей аспект освіти є важливим елементом у створенні гармонійного і єдиного народу.

Патріотичне виховання є одним із найважливіших складових у змісті системи виховання. Виховання патріотизму полягає у вихованні у громадян почуття спільної відповідальності, патріотизму, вірності Батьківщині, свідомого виконання громадянських і конституційних обов'язків, захисту інтересів Батьківщини. Його мета – підготовка та розвиток особистості з громадянськими якостями – патріотами Батьківщини, здатними успішно виконувати свій громадянський обов'язок у мирний та воєнний час [33]. Виховання патріотизму є актуальним завданням усього суспільства, школи, родини, особистості кожного.

Мета початкової освіти базується на таких ціннісних орієнтирах, які стосуються саме патріотичного виховання: «утвердження людської гідності шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини; плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави; формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження

навколишнього світу» [31].

Важливість патріотичного виховання полягає в тому, що розвиток патріотичного виховання дає людині гарну можливість реалізувати себе як самостійну особистість у всіх сферах життя, відповідальну за свою долю та долю інших. Тому держава надає великого значення громадянському вихованню нового покоління. Основним майданчиком для його розвитку є початкова школа.

Нова українська школа – це освітній підхід, який націлений на виховання у молоді почуття національної ідентичності та єдності. Нову українську школу мають закінчувати випускники «освічені українці, всебічно розвинені, відповідальні громадяни і патріоти, здатні до ризику та іновацій» [19, с. 6]. Патріотичне виховання в сучасному освітньому процесі є вкрай важливим для розвитку сильної та процвітаючої нації.

Патріотичне виховання формує в учнів систему громадянських цінностей, виховує критичне мислення та широкий кругозір, сприяє усвідомленню рівності та рівноцінності різних точок зору. Воно дає людині можливість захищати свою батьківщину та нести відповідальність за свої слова, рішення та дії. Розвиток патріотизму сприяє набуттю людиною найважливіших громадянських та особистісних якостей: толерантності, здатності критично мислити, здатності аналізувати політичну ситуацію, співробітництва з іншими, поваги до прав інших, готовності до компромісу та бажання брати участь у громадсько-політичному житті [31].

Важливими є основні виховні завдання загальноосвітніх навчальних закладів, визначені в «Національній концепції патріотичного виховання дітей і молоді», а саме: патріотичне виховання є основою духовного розвитку особистості, невід'ємною частиною національного світогляду та цінностей. Ставлення дітей до Батьківщини, до всіх країн і народів, прояв патріотизму є потужним стимулом розбудови нової незалежної України, духовного оновлення суспільства, формування високих моральних норм у міжнародних відносинах, розвитку моральних емоційно-поведінкові особливості, а саме: любов до Батьківщини, активна діяльність щодо пропаганди трудових традицій

і звичаїв народу, шанобливе ставлення до історичних пам'яток, прагнення до зміцнення національної честі та гідності [33].

У час війни, коли ціною життя тисячів Героїв Україна відстоює свою свободу та територіальну цілісність, зусиллями української армії, волонтерів, відбувається виховання національного патріотизму та військового патріотизму українського народу [44]. Ціле покоління українців виросло в душі відчуженості від рідної землі та національного самозречення. У них вироблявся комплекс національної неповноцінності, почуття власної неповноцінності, прищеплювалося почуття вищості «старшого брата».

Цілеспрямоване поширення російських літературних і музичних творів, висвітлення неправдивої історії, знуцання над українським характером і традиціями утворили геноцид. Вони прагнуть позбавити наш народ усіх ознак культурної та духовної незалежності.

Сьогодні єдиний шлях повернення до державності – це виховання громадянськості та патріотизму у молоді. Патріотизм у сучасному розумінні – це почуття, яке залежить від мене, в моєму місті, в моєму навчальному закладі, в країні, з якою я асоціююся. «Я – творець майбутнього своїх дітей і онуків» [17].

Як стрижень національного духу українська мова відіграє провідну роль у вихованні молоді. Рідна мова – найважливіший засіб патріотичного виховання. Це була і є сфера, яка мала значний вплив на національну свідомість молоді. Учнівська молодь має усвідомити, що без оволодіння державною мовою неможливо стати повноправним громадянином своєї держави, патріотом України, інтелігентною людиною, кваліфікованим фахівцем будь-якої галузі економіки.

Погляди І. Огієнка та В. Сухомлинського актуальні й сьогодні: однією з найважливіших ознак нації є рідна мова, а разом з нею культура, яка стає душею і духом нації.

Історична традиція української військової звитяги та дух самопожертви в ім'я захисту Батьківщини мають стати центром формування системи патріотичного виховання. Неможливо зрозуміти і дотримуватися традицій

народу, не знаючи повноцінно історії Батьківщини, а саме: доби Київської Русі, доби Козаччини та Другої світової війни.

Живим прикладом мужності та героїзму є захисники України, які захищали свою державу в минулому і захищають нашу державу від російської агресії.

Патріотичний флешмоб «Україна єдина» та всеукраїнський захід «Марш солідарності» – це особливі протести учнів та вчителів проти російської агресії.

Особливої уваги заслуговує сучасна волонтерська діяльність. Усі долучилися до збору медикаментів, теплого одягу, продуктів харчування та придбання військової амуніції для ЗСУ. Напередодні Великодніх свят також проводяться заходи, де виготовляють обереги та великодні кошики для бійців, створюючи домашню та затишну атмосферу в окопах [18].

У закладах освіти відчутно патріотичний настрій, усі урочисті заходи проводяться з використанням національної та державної символіки, а також традиційного українського вбрання. Під час навчання класні керівники розгортають перед школярами чудову сторінку в історії української держави, навчаючи учнів розуміння та необхідності дотримання норм і принципів чинного законодавства України, поваги до прав і свобод інших людей, та поважне ставлення інших до національних символів. Реалізуються просвітницькі заходи «Українська державність: віхи історії», «Я – нащадок великого козацтва», «Національні святині та національні символи», «Конституція України: права та обов'язки», «Наша блакитна – жовта дорога пливе», «Українська символіка: минуле і сучасність» та ін.

У початковій школі пропонуються національно-патріотичні предмети: «Мова і читання», «Я досліджую світ».

На уроках рідної мови та читання діти зростають у красі слова, адже саме через слово вчителі пояснюють суть патріотичного виховання, передають любов і повагу до рідної мови. Педагогічними умовами патріотичного виховання особистості, наприклад, народнопоетичної творчості є: розкриття вчителем і визнання емоційно-чуттєвого потенціалу художніх творів, моделювання, відображення краси в казках, що досягається шляхом реалізації сюжетно-

психологічних ігор та драматизацій, народних рухливих ігор [35].

Тому патріотичне світорозуміння має насамперед стимулювати позитивні емоції дітей і поступово трансформувати їх у риси особистості. Це типове явище розвитку дитини у шкільному віці, періоду активного розвитку мислення. Тому з перших років навчання школа повинна максимально використовувати можливості навчальних предметів для збагачення патріотичного досвіду дітей.

Отже, на сучасну школу покладено нелегке завдання виховання патріотичної особистості підростаючого покоління, яке відоме як виховання всебічно розвиненої особистості, людей великої душі, навчити учнів бачити прекрасне в навколишньому середовищі, людській поведінці, міжособистісних стосунках. Місія школи полягає в тому, щоб створена протягом століть історія, стала надбанням кожного людського серця. Саме вчитель прищеплює учням ці знання. Вони прагнуть, щоб діти змалечку відчували красу слова в художніх творах, захопили його описом природи, зображенням духовного світу героїв. Оскільки учні багато разів відчували красу слова в дитинстві, вони прагнуть використовувати слова, щоб висловити свої заповітні думки. Тому патріотизм є найважливішою ціннісною основою будь-якого демократичного суспільства та важливою внутрішньою рушійною силою саморозвитку та розкриття всіх потенційних соціальних можливостей у духовній, економічній та соціальній сферах суспільства.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Основні форми та методи патріотичного виховання

Система навчальних занять у закладі освіти передбачає формування в учнів знань про рідний край, інтересу до історії свого села, міста чи області та всієї України, шанобливого ставлення до пам'яток архітектури та культури, дієвого життєвого положення, безпосередності і творчості у навчанні, виховання любові та дбайливого ставлення до природи рідного краю, стимуляція та розвиток зацікавлення до пізнання, самовираження і самореалізації.

Сучасні молодші школярі можуть висловлювати власні думки, ставлення до історичних діячів, оцінювати події минулих та теперішніх часів, якщо їх заохочують дорослі. Але в їхніх судженнях переважають в основному емоції, а не логічні висновки. Вони ще не зовсім можуть аналізувати і порівнювати факти, вирішувати протиріччя, але готові навчатися цьому, якщо педагог пропонує їм належні форми пізнавальної діяльності [23]. Такі види діяльності мають значний вплив на виховання громадянина країни. Формування громадянськості у молодших школярів в процесі вивчення, наприклад, курсу «Я досліджую світ» здійснювалося за допомогою наступних педагогічних методів (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Методи формування патріотичних почуттів під час вивчення курсу «Я досліджую світ»

Метод	Характеристика методу
Методи формування свідомості	Самопідготовка, переконання, навіювання, бесіди, лекції, дискусії, метод прикладу та інші інтерактивні методи. Залучення учнів в положення повноправного учасника

Продовження таблиці 2.1

особистості	освітнього процесу означає, що він є не об'єктом застосування різних методів, а сам приймає активну участь у їх застосуванні.
Методи організації діяльності та формування досвіду суспільної та патріотичної поведінки	Педагогічна вимога, колективна вимога, громадська думка, доручення, створення виховних ситуацій, колективна творча робота, ситуації вільного вибору, проєктні та ігрові методи тощо. Необхідно створювати обставини, за яких молодші школярі, займачись патріотичною діяльністю, розуміли свої обов'язки стосовно колективу та суспільства, відповідальність за свої дії та вчинки. Важливо показати значущість внеску молодших школярів для суспільства.
Методи стимулювання діяльності та поведінки	Змагання, заохочення, схвалення, покарання (в межах розумного), взаємовиручка, створення успішної ситуації метод природних наслідків та інші методи. Необхідно заохочувати молодших школярів до корекції своєї поведінки. Такий підхід спонукає учнів аналізувати свою діяльність, програмувати подальші дії.
Методи усвідомлення цінностей суспільства	Розповіді, роз'яснення, бесіди, приклади, сенека і т.д. За допомогою цих методів учні навчаються розуміти соціальні цінності.

Одним із завдань початкової освіти є виховання національних почуттів громадян. Його засобами є уроки літературного читання, української мови, «Я досліджую світ», спортивні, виховні заходи, свята, ранки тощо. Матеріалом для уроків літературного читання та виховної роботи є історія вірувань, які існують на нашій землі, наша духовна культура, історія звичаїв, обрядів, пісень, свят, вимірювання часу та матеріальна культура, адже життя теж відбувається у

виборі. Створення речей, житла чи поселень, у які вкладено душу нації [16].

Така система освіти має охоплювати всі верстви населення, відрізняється науковим підґрунтям, чіткістю, врахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини та виявленням толерентного ставлення.

Завдання вчителя початкових класів полягає у чіткому розумінні процесу формування національної свідомості та самосвідомості дітей. Даний процес проходить кілька етапів, які впливають на свідомість дитини, збагачуючи її зміст. Початковий етап, який складає основу патріотизму містить назву «етап національної свідомості». Патріотичне виховання починається з раннього життя в сім'ї, з перших колискових мамі, бабусиних казок, народних пісень, участі в народних звичаях та обрядах, процесі народної творчості [9].

Заняття, бесіди, розповіді

Екскурсії до історичних місць

Читання та інсценування творів народної літератури

Дидактичні ігри

Відвідування музеї

Тематичні вечори

Рисунок 2.1. Форми патріотичного виховання молодших школярів

Однією з основних форм виховної роботи є класна година. Класна година – це форма спілкування вчителя з учнями. Проводиться один раз на тиждень.

Класна година має певну мету. Перша – освітня, тобто розширення кола знань учнів у всіх сферах життя. Вона впливає на практичні аспекти життя школярів, їх поведінку та ставлення до життя. Вона реалізується за допомогою бесід про конкретні життєві ситуації і підкріплюється прикладами. Друга мета –

напрямок. З її допомогою формується певне ставлення до оточуючих предметів дійсності, духовної та матеріальної цінності.

Основними виховними завданнями класу є:

- створення умов для прояву індивідуальності учнів;
- збагачення їх уявлень про навколишній світ;
- формування емоційно-чуттєвої сфери;
- формування класного колективу.

Екскурсія як форма виховної роботи використовується в навчальних та позакласних заходах. Учитель вибирає цю форму, коли необхідно познайомити учнів з реальним життям, з об'єктами реального світу в їх природному середовищі існування. У процесі екскурсій відбувається як пізнання, так і активна взаємодія дітей з предметами, об'єктами, явищами природного, соціального, культурного середовища, що, природно здійснює на дітей позитивний вплив.

Одним з основних методів педагогічного впливу є бесіда, яка полягає в безпосередній розмові між учителем і учнем, безпосередньому педагогічному контакті.

Наприклад до таких бесід належать: «Віртуальна подорож картою України», «Народні символи України», «Україна шлях у майбутнє», «У нас одна Батьківщина – наша рідна Україна», «Ми діти рідної землі» та інші.

Гра – найважливіша сфера життя дитини і є ефективним методом виховання. Неможливо уявити патріотичне виховання молодших школярів без геймдизайну, ігрових елементів. Тому необхідно ширше використовувати гру, прищеплюючи дітям ціннісне ставлення до своєї країни, її історії та культури, її народу, його традицій, звичаїв, мистецтва і т. д. Існує велика різноманітність ігор, які можна використовувати в процесі патріотичного виховання. Наприклад «Чим багата українська хата?», «Народні ремесла рідного краю», «Підбери одяг для Оленки і Дмитрика», «Ярмарок» та інші.

Важливо проводити з дітьми бесіди щодо інформаційної безпеки. Інформаційна безпека дітей є надзвичайно важливою під час війни, оскільки РФ

залучає українських дітей до злочинів онлайн, тому покрокова інструкція щодо правил поведінки в інформаційному просторі є актуальною: якщо хтось із користувачів у мережі запитує приватну інформацію (особистий номер телефону або номер батьків, де вони працюють, де зараз перебувають члени родини, яка ситуація у вашому місті, чи є в місті військові та де вони дислокуються) - цю інформація ні в якому разі не можна передавати [1].

Просвітницька діяльність здійснюється у формі зустрічей (онлайн зустрічей) з воїнами та їх рідними, волонтерами, постраждалими внаслідок війни в РФ та Україні, внутрішньо переміщеними особами тощо.

З впровадженням Концепції НУШ в українських школах поширюються нові форми робіт, що виховують любов до Батьківщини, народу, батьків, оберегів національної культури. Такими формами виховних робіт є: «ранкова зустріч» або «ранкове коло», «свята», «вистави», «подорожі», «квести» тощо, але за ними стоїть тривала підготовча робота, яка проводиться за спеціально підготовленими та розробленими сценаріями. Це спільна робота учнів та вчителів.

Сьогоднішні реалії визначили новий напрямок волонтерської діяльності – психологічна та моральна підтримка воїнів Збройних Сил України, Національної гвардії та інших військових формувань, допомога сім'ям, які були змушені залишити свої домівки у зв'язку анексії росією Криму та окупацією певних територій України [32].

Проведення майстер-класів у яких беруть участь волонтери, діти та їх батьки у виготовленні сувенірів для військовослужбовців Збройних Сил України, плетіння маскувальних сіток тощо, що допомагає налагодити соціальні зв'язки, формує у дітей поважливе та відповідальне ставлення, соціально важливих ініціатив, бажання зробити внесок для України, здійснювати альтруїстичні вчинки.

Організація флешмобів, заходів підтримки Збройних Сил, виставок творчих робіт учнівської молоді та батьків, невеликих концертів для внутрішньо переміщених осіб та солдатів виховують почуття поваги та любові до

Батьківщини та її народу. Важливо також відновлювати старовинні військово-патріотичні ігри та розваги, які сприяють національно-патріотичному вихованню, розвитку українського світогляду у дітей, українських цінностей та здатності приймати виклики та розв'язувати проблеми [1].

При здійсненні патріотичного виховання традиційно використовуються зразки українського фольклору, зокрема українські народні казки, прислів'я, загадки, ігри, забавки, легенди, перекази тощо. Ці жанри фольклору є засобами вираження своїх емоцій, думок, переконань. Вони не тільки символічно відображають і поглиблюють почуття, а й значно посилюють їх, виховують національну свідомість. Учні збирають легенди та перекази, які допомагають висвітлити природу та характер історичних фактів та подій. Оскільки фольклорні твори нерозривно пов'язані з історією народу, розвитком Батьківщини, мови тощо, вони розкривають певні події, стають джерелом знань для розуміння тієї чи іншої історичної доби [38]. У системі навчальних програм учні ознайомлюються з біографіями видатних учених, письменників, громадських діячів, які своїм патріотичним служінням залишили глибокий слід у житті Батьківщини та народу.

При моделюванні структури та змісту виховної діяльності рекомендуємо враховувати доцільне місце у формуванні громадянина-патріота таких компонентів (рис.2.2):

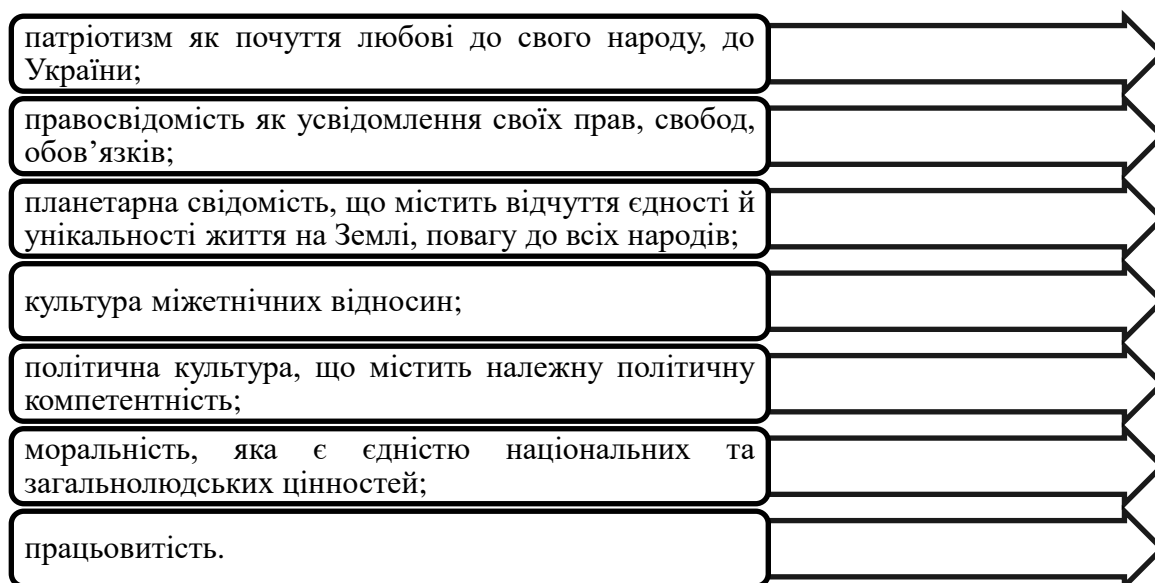

Рисунок 2.2. Складові змісту виховної діяльності

Педагогам, які працюють з молодшими школярами, необхідно враховувати, що формування патріотичного почуття в цьому віці передбачає формування базових моральних цінностей – людяності, гідності, справедливості, толерантності, відповідальності, які визначають ставлення до людей і сприяють національному розвитку України. Для цього необхідно розробити ключові показники цінностей і установок людини, зокрема:

Гуманність – це розуміння людського буття з моральної точки зору; готовність застосовувати моральні цінності у своїй поведінці, протистояння злу, аморальності та насильству.

Людська природа – це не те, з чим ми народжуємося, а самостійно культивується людьми протягом життя через турботу про інших, емпатію, співчуття, любов до рідних, педагогів, друзів, безкорисливу допомогу та комфорт, особливо на рівні початкової школи.

Людяність – значуща моральна цінність, що вказує на гуманне відношення особистості до самої себе та оточуючих.

Гідність – це особливе моральне ставлення людини до себе, що виражається в самоповазі та моральній рівності між людьми, її ставлення до інших, яке визначає її безумовну цінність.

Справедливість втілює особливості міжособистісних стосунків і визначає певний життєвий порядок дітей у дитячих колективах і сім'ях, а також визнання їхньої гідності. Справедливість на первинному рівні передбачає дотримання правил поведінки, моральних норм, етикету, чесності, правдивості тощо.

Відповідальність – це ставлення до інших, зокрема врахування потреб інших, відповідальність за обов'язки, повага до вчителів, батьків та однолітків. Бути відповідальним означає переживати власну значущість, усвідомлювати свою корисність для інших, уміти щось зробити для інших, передбачати можливі наслідки своїх дій, у тому числі негативні [43].

Толерантність характеризується здатністю терпляче ставитися до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки інших. Компоненти толерантності можна розглядати як такі особисті моральні якості, як доброта,

повага, чуйність, тактовність, делікатність і щедрість. Ці якості тісно пов'язані зі здатністю людини співпереживати, співчувати [14].

Проаналізувавши основні напрями шкільної виховної роботи як важливої умови патріотичного виховання, акцентуючи увагу на повному циклі виховної діяльності, що здійснюється в процесі організації краєзнавчої роботи учнів молодших класів, а також формах, видах, методах здійснення патріотичного виховання можна виділити засоби реалізації цього процесу. Його реалізація відбувається за допомогою проведення різних заходів: «Зі знання свого роду». Діти готують розповіді про маму, тата, дідуся, бабусю та їхню працю, добирають вірші та розучують пісні, разом з вчителями готуються до свят: «День матері», «Тато, мама і я – маленька сім'я», «Моя мама – майстриня», «Мій тато про все дбає», «Мої мудрі діди», «Брати та сестри», «Шануй батьків», «Без роду – нема на світі щастя», «У кого родовід багатший?», «За що я люблю свою бабусю?», «Дідова мудрість завжди стає в нагоді», «Чи знаєш ти своїх рідних?», «Моє сімейне дерево», «Історія сімейних фотографій», «Дорогоцінні реліквії моєї сім'ї», «Мої прабабуся і прадід», «Створення родинного дерева» (додаток А).

У навчальному занятті «Що в імені твоєму?» необхідно розкрити походження імені та історію його значення. Діти заздалегідь готуються до бесід про значення власних імен, імен батьків та інших членів сім'ї.

Підготовка до свята «Моя країна - Україна» передбачає вивчення віршів, пісень, оповідань та легенд, що допоможе організувати виховні заходи за темами: «Батьківщину, в якій ми живемо, Україною звемо», «Символи Української держави» (додаток Б), «Ми всі українці - одна родина», «Одна у нас Батьківщина - наша Батьківщина Україна», «Місто Київ - столиця України».

Свято «Козацький край» розпочинається з розмови про козацтво, його походження та місце проживання. Рекомендується організувати «Козацьке родинне свято».

Для проведення свята «Моє село» або «Моє місто» учні спільно з учителями збирають легенди та перекази про історію походження. Готуючись до ранку, учні оформлюють книжку «Літопис мого села», організовують екскурсію

центром села (міста), визначними пам'ятками села (міста), історичними пам'ятками. Пропонуємо вікторину «Чи знаєш ти своє село?» «Зелені друзі мого краю» (дерева та кущі) – після відповідної екскурсії.

На рівні початкової школи діти починають знайомитися з державними символами України – гербом, прапором, державним гімном «Ще не вмерла Україна», попереднє розуміння громадянства України, Конституції та інших важливих законів. Наша країна і правила поведінки в школі, вдома і на вулиці. Перші уявлення про національну символіку учні отримують на курсах рідної мови. Педагог наголошує, що ці символи втілюють ідеї державності, політичності, економічності та національної незалежності України. Вірші та оповідання стають важливими засобами для молодших школярів у розумінні величчя і вічності святинь рідної країни. Пропонується цикл бесід на теми: «Чому наш прапор жовто-блакитний?», «Про що говорить наш державний герб?», «Як слухають гімн України та інших країн?» «Наша Батьківщина» (додаток В).

Під час уроку на тему «Український рушник» вчитель розповідає про роль і значення українських рушників у житті народу; «Рушник матері», «Барвисті зміни» – виставка українських рушників, розповідаючи історію колірної відповідності українських рушників. «Калина – символ України» – бесіда вчителя, розповіді учнів про калину та її значення в житті людини; читання та розучування віршів, пісень, казок про калину, легенд та переказів; ілюстрована вікторина «Ой у лузі калиновім» з використанням загадок, прислів'їв, приказок.

Цикл бесід на тему «Дерево-Символ» – спілкування педагога з дітьми про рослини, читання віршів, казок, розучування пісень, народні свята, пов'язані з цими рослинами.

Перегляд патріотичних мультфільмів знайомить найменшу аудиторію з Україною, її історією, найбільшими досягненнями та досягненнями українців, маючи на меті сприяти творчому, патріотичному, соціальному та особистісному розвитку дітей («Це наше, це твоє», «Микита Кожум'яка», «Літо моє», «Моя країна Україна», «Книга подорожей. Україна», «Знай наших») та ін.; казки про козаків, козацький рід, український фольклор та українські народні міфи та

вірування («Прапор пекельний, або Козацьке Різдво», «Чорні запорожці», «Сторозова застава») тощо [1].

Варто організовувати заходи із тематичною інформаційно-просвітницькою спрямованістю, такі як круглі столи, диспути, мозкові штурми, вікторини, перегляд презентацій та відеоматеріалів та подальше обговорення, присвячені героїзму українських воїнів, боротьбі за територіальну цілісність та незалежність України.

Під час вивчення українознавчих тем з метою виховання патріотизму в учнів початкових класів рекомендується: досліджувати та практикувати нестандартні форми та методи роботи, співпрацювати з родиною, всебічно розвивати усне мовлення учнів, проводити дослідницьку роботу, співпрацювати з громадськими організаціями та культурно-освітніми закладами, організувати краєзнавчі екскурсії, проводити конкурси, огляди, фестивалі, етнографічні виставки, створювати шкільні куточки та музеї [16].

Для проведення виховної роботи з формування патріотизму та культури міжнаціональних відносин в учнів, необхідно досконало розуміти природу цього складного процесу. Виховання патріотизму є невід'ємною частиною морального формування особистості. Культурне виховання патріотизму та міжнаціональних відносин – це процес цілеспрямованого залучення учнів до різноманітних позаурочних заходів, стимулювання ентузіазму учнів до виховання моральних якостей.

Формування патріотичних почуттів передбачає збагачення знань учнів, розвиток мислення, любові та відданості культурі патріотизму [17]. Важливими засобами вирішення цих завдань є навчання та різноманітні форми позаурочної виховної роботи. Для того, щоб цей процес був педагогічно ефективним, він повинен бути змістовним, мати високий емоційний заряд і чітку внутрішню логіку. Для цього з молодшими школярами проводяться бесіди на різні теми: «З чого починається Батьківщина?», «Я живу в Україні», «Ми маленькі українці» тощо.

Уроки природознавства в початковій школі сприяють формуванню в учнів

уявлень про природу рідного краю, тваринний світ, розширюють знання про природні багатства, ландшафти та рослинний світ свого регіону. Основними формами туристично-краєзнавчої роботи з учнями є прогулянки, екскурсії, подорожі та походи, естафети, експедиції.

Особливо учні 1-4 класів під керівництвом учителів дізнаються про історичні пам'ятки рідного міста чи села: історію своєї місцевості, назв вулиць, місцеві історичні об'єкти, описують їх. Зібраний матеріал використовується і на інших уроках, наприклад, рідної мови та літератури, мистецтва. Змістовні, емоційно забарвлені бесіди вчителя про рідну мову, особливо дібрані тексти для вправ, теми для переказів та творів сприяють формуванню в учнів любові до України, гордості за її досягнення, поваги до праці людей, бажання брати активну участь в житті країни.

Важливе місце в системі роботи позашкільної освіти має займати краєзнавство. Робити це варто шляхом екскурсій на природу, походів рідним містом, створення куточків природи в школах, участі в роботі гуртків тощо.

Особливу роль у діяльності з охорони природи рідного краю та формуванні патріотичної поведінки відіграють учні. З цією метою вони залучаються до посадки та догляду за зеленими насадженнями, допомагають підтримувати чистоту і порядок на площах, парках, вулицях і площах сіл і міст. Під час літніх канікул в оздоровчих таборах учні початкових класів допомагають розбирати лісове сміття, обгороджувати мурашники, облагороджувати джерела та створювати екологічні символи. Важливим аспектом збагачення патріотизму молодших школярів є засвоєння ними історичних відомостей про минуле наших національних героїв, прагнення до зміцнення Батьківщини, мужності у боротьбі із загарбниками. Щоб ефективно використовувати зміст навчання для збагачення патріотичних знань учнів, кожен учитель повинен мати чітке уявлення про конкретні матеріали, які необхідно використати у своєму предметі для вирішення цієї проблеми.

Отже, лише виховуючи у школярів відповідні навички та власний досвід можна говорити про успішність патріотичного виховання. Відомо, що будь-який

досвід виникає через тривалу практику певних видів діяльності та поведінки. Тому необхідно залучати учнів до різноманітної практичної діяльності, пов'язаної з проявом патріотизму та культури міжнаціональних відносин.

2.2. Педагогічні умови виховання патріотизму дітей молодшого шкільного віку

Слово «умова» вказує на те, від чого залежить щось інше, що визначається або обумовлюється. Виходячи з цього ми можемо характеризувати «педагогічні умови» як обставини в освітньому процесі навчання і виховання, які гарантують (обумовлюють) досягнення визначених педагогічних цілей.

У педагогічному словнику-довіднику при розгляді умов навчальної діяльності, під «умовами» розуміється сукупність зовнішніх обставин, факторів, що можуть сприяти або ускладнювати успішність навчальної діяльності [27, с. 151].

Розглянемо педагогічні умови, які сприяють патріотичному вихованню молодших школярів. Системоутворюючим елементом будь-якого освітнього процесу є його мета в якій знаходять концентроване вираження, як інтереси суспільства, так і інтереси особистості. Суспільство робить внесок в освіту собі ж на користь.

Щоб досягти високого рівня патріотичного виховання молодших школярів, потрібно поставити педагогічну мету. Педагогічна мета – передбачення в свідомості педагога бажаного результату своєї професійної діяльності, на досягнення якого спрямовані його педагогічні заходи. Водночас відповідною і визначальною є генеральна мета, яка дає загальне спрямування всьому освітньому процесу. Мета освітнього процесу є його системоутворюючим фактором. Тому саме система освітніх цілей визначає всю цілісність освітнього процесу [12].

У сучасній українській системі освіти головною метою патріотичного

виховання є створення громадянина і патріота своєї держави. При цьому головне завдання патріотичного виховання – прищеплення школярам любові до Батьківщини і формування такої якості особистості, як взяття на себе відповідальності за майбутнє своєї країни.

Цільовий компонент освітнього процесу обумовлює його зміст. Відразу необхідно відзначити різницю між поняттями «зміст навчання» і «зміст освіти і виховання». Змістом навчання є продукти соціального досвіду, представлені в знаковій формі навчальної інформації. На відміну від змісту навчання змістом освіти і виховання виступає той рівень розвитку особистості, предметної та соціальної компетентності людини, який формується в процесі виконання навчально-пізнавальної діяльності і може бути зафіксований як її результат на даний момент часу. Зміст освіти і виховання – це міра залучення людини до культури, що розвивається [12].

Педагог повинен завжди пам'ятати, що діяльність учнів, як навчальна, так і позаурочна, повинна будуватися на принципах. Адже, будь-який педагогічний процес будується на певних принципах. При цьому принцип є основним, початковим положенням будь-якої теорії, вчення світогляду, теоретичної програми. Такі принципи представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Принципи діяльності учнів

Принцип	Характеристика
Принцип відкритості	Молодші школярі планують своє класне життя разом зі своїми вчителями, вносячи зміни та вносячи пропозиції дорослих на основі власних інтересів, потреб і побажань. Вчителі повинні уважно прислухатися до думки дітей
Принцип привабливості майбутньої справи	Учителі повинні залучати учнів до кінцевого результату роботи, яку вони виконують, їх не цікавлять абстрактні і розмиті цілі

Продовження таблиці 2.2

Принцип діяльності	Молодші школярі – це учні, які активно навчаються в школі. Вони хочуть брати активну участь у всіх заходах, організованих школою, жадають похвали, бажають здаватися успішними в очах учителів і батьків. Дітей цікавлять конкурси, свята, змагання, театральні постановки тощо
Принцип вільної участі	Залучаючи дітей, необхідно враховувати їх думку. Це може відбуватися у формі надання учням можливості обирати завдання з урахуванням їхніх інтересів, особистих якостей і здібностей. Цей метод привчає дітей вже в молодшому шкільному віці відповідально ставитися до дорученої роботи
Принцип зворотного зв'язку	Урок, захід чи завдання має завершуватися рефлексією. Щоразу ми повинні обговорювати з учнями, що ефективно, що неефективно, а на що потрібно звернути особливу увагу в майбутньому, вивчати їхню думку, визначати настрої і перспективу участі в подальших справах класу. Учитель сам повинен займатися діяльністю, яка позитивно впливає на міжособистісні стосунки, і намагатися керувати процесом отримання знань на уроці
Принцип співтворчості	У цьому принципі з'єднуються два слова: співпраця і творчість. Працюючи з молодшими школярами, педагог повинен надавати учням право вибору партнера по виконуваній справі.

Продовження таблиці 2.2

	Це підвищує результативність виконаної учнями роботи, стимулює її успішність
Принцип успішності	І дорослі, і діти повинні бути значущими та успішними. Ступінь успішності визначає щастя людини, її ставлення до оточуючих і навколишнього світу. Учитель повинен бачити участь кожної дитини в роботі і робити відповідні зауваження. Якщо дитина бачить, що її внесок у спільну справу цінують, вона буде більш мотивованою і успішною у майбутньому. Важливо, щоб оцінки успішності дітей були щирими та неформальними та мали відзначати справжні успіхи та реальні досягнення

Процес виховання патріотизму у молодших школярів здійснюється за такими напрямками і педагогічними правилами:

- формування у молодших школярів базової культури особистості, життєвого самовизначення на основі засвоєння базових культурних початків;
- спільний з учителем пошук моральних ідеалів духовної культури і вироблення дітьми на цій основі своїх власних цінностей, норм і законів життя, що формують активну особистісну позицію учня;
- метою освітньої роботи, як на уроках, так і в позаурочній діяльності є не проведення заходів, не форми і методи, а саме розвиток особистості дитини, його схильності та інтереси, ставлення до життя, до оточуючих і самого себе;
- виховання повинно будуватися на спонтанному бажанні дітей брати участь в будь-якій справі. Примусовий освітній процес може привести до моральної деградації учнів, оскільки дітей не можна змусити «виховуватися». Вільна воля може проявлятися, якщо вчитель у навчанні та вихованні спирається на інтерес, почуття товариського і громадянського обов'язку, творчість та повагу

[4].

На нашу думку, варто розглядати розвиток патріотизму у молодших школярів через залучення їх до ідеалів, праці, колективу і т. д. Виходячи з цього можна, виділити такі загальні та особливі умови формування почуття патріотизму [12].

Таблиця 2.3.

Умови формування почуття патріотизму

Умови	Загальна характеристика
Загальні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організація колективного виховання виступає як фактор і форма функціонування системи в класі, освітньому закладі і т.д. 2. Розвиток групової діяльності і формування у дітей позитивного ставлення до неї.
Особисті	<ol style="list-style-type: none"> 1. Цілеспрямоване використання різноманітних форм впливу. 2. Використання освітнього процесу та позакласної роботи для вирішення завдань. 3. Поєднання патріотичного виховання із практичною діяльністю учнів. 4. Поетапне надбання досвіду особистої та суспільно корисної діяльності.

Проаналізувавши розглянуті педагогічні умови, можна також виділити ті, які є найбільш ефективними, при яких процес патріотичного виховання є найбільш ефективним (рис. 2.3).

Безумовно, процес патріотичного виховання здійснюється ефективніше при внесенні роботи патріотичного спрямування з колективом до виховної системи шкіл за такою схемою: учні-вчителі-батьки, не тільки в просторі освітнього закладу, а й при співпраці з соціумом.

Створення цілісного освітнього процесу у школі є дуже важливою умовою, в якому крім урочних занять є інші форми навчання та виховання, групової та індивідуальної активності учнів, які спрямовані на стимулювання творчої

діяльності, розвиток самостійного мислення, громадянської та патріотичної позиції, моральних якостей особистості та ін.

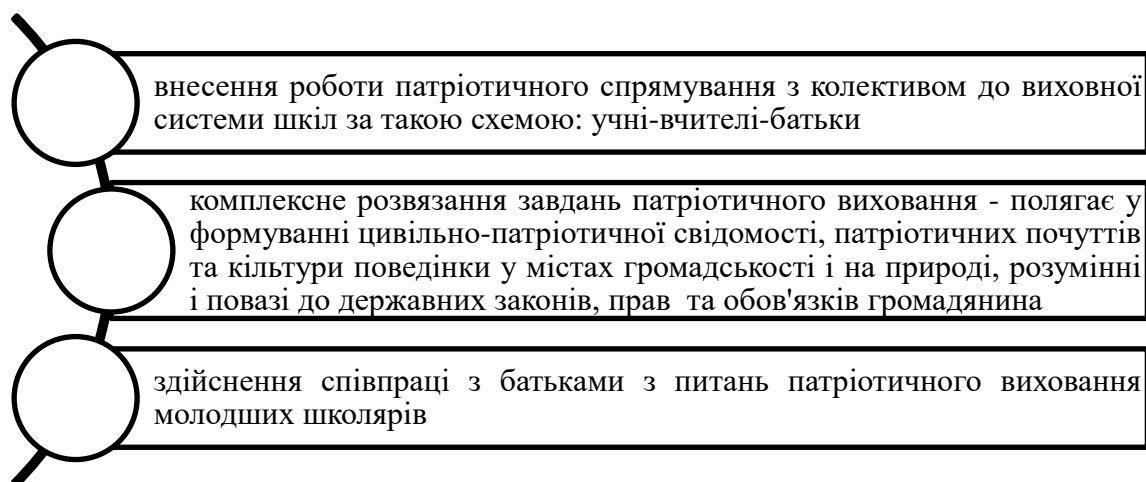

Рисунок 2.3. Найбільш ефективні умови патріотичного виховання

В українському сучасному суспільстві спостерігається зростання суспільного статусу виховання. Сформоване наразі положення потребує більш активних і дієвих заходів держави, освітньої системи та всього суспільства з питань виховання у дітей і молоді якостей громадянськості, патріотизму, культури міжнаціонального спілкування. Суспільство потребує нового рівня співпраці у справі виховання дітей та молоді, держави, сім'ї, церкви та інших традиційних релігійних організацій, політичних партій, громадських об'єднань, засобів масової інформації [12]. Спільними зусиллями держави і суспільства повинні бути відновлені і розвинені інфраструктури для дитинства: клуби, центри, дитячі кімнати, майданчики, кінотеатри, туристичні станції, студії і так далі.

У патріотичному вихованні дітей принципово важливий облік особливостей навчальної діяльності молодших школярів як суб'єктів, їх мотивації, можливостей в осмисленні патріотичної змістовної проблематики.

Мотивами, які безпосередньо спонукають до патріотичного виховання в молодшому шкільному віці, можуть і повинні виступати «вузькі, соціальні» мотиви – почуття єдності з сім'єю, відповідальність перед батьками, вчителями,

друзями та бажання дбати про оточуючих.

Вчитель має завжди зважати на «подвійну» мотивацію патріотичної діяльності і поведінку молодших школярів, бачити вплив на неї двох груп мотивів – широких соціальних, які надають сенс, емоційний фон діяльності; особистісних мотивів – вузьких соціальних, які прямо спонукають до цієї діяльності [12].

У процесі патріотичного виховання учнів велике значення відводиться якості педагогічної взаємодії в системі «вчитель-учень», яка містить наступні моменти:

- обмін цінностями як особистий обмін у вільному спілкуванні та діяльності (сприяння позаурочної та позакласної діяльності);
- цілеспрямоване залучення учнів до усвідомлення соціальних цінностей (почуття долученості до історії країни, почуття безпеки і комфорту у власній родині, прийняття себе як особистості);
- сходження педагога до цінностей дитинства шляхом інтуїтивного та теоретичного опанування вікових закономірностей, індивідуальних інтересів і бажань школярів.

Патріотизм – це не просто почуття, це найважливіша сторона духовної культури особистості та суспільства, коли особистість і нація наче підносяться вище себе.

Загалом у патріотичному вихованні дітей та молоді виконуються наступні завдання:

- формування цивільно-патріотичної свідомості;
- виховання патріотичних почуттів та культури поведінки в громадських місцях, природних зонах;
- знання та повага державних законів, прав і обов'язків громадянина, культурного та історичного минулого [33].

Для дитини поза межами її родини, духовним орієнтиром є вчитель, який стає для неї більш авторитетною особою. В нього, незалежно від типу закладу освіти, в якому він працює, вже сформована своя система цінностей, яка часто

може не відповідати цінностям притаманним сім'ї молодшого школяра. Тому, якщо контакт, взаєморозуміння, співпраця між вчителем та батьками є не налагодженими, це може призвести до дезорієнтації у розвитку особистості дитини та негативно вплинути на формування її духовної сфери [47].

Тому, важливо також, не лише організовувати відповідні умови в закладі освіти, а створювати сприятливу атмосферу у родині через спільну активність дітей і батьків, співпрацю з батьками стосовно питань патріотичного виховання учнів.

Сім'я – це перший виховний інститут, з яким майбутній громадянин відчуває зв'язок на протязі життя. Саме у процесі виховання в родині у дитини формується уявлення про важливі соціальні ролі, які є необхідними для нормальної адаптації в суспільстві. У сім'ї закладаються основи моральності, встановлюються норми поведінки, які визначають спосіб життя дитини, ставлення до нього, плани і шляхи їх реалізації. Походи в музеї, театри, на вистави, подорожі та екскурсії родинною рідним краєм, під час яких або після обговорюються враження, формують власну думку. Діти відчують гордість за своїх рідних, коли вони приймають участь у заходах класу, школи, змаганнях, конкурсах, виставах, ярмарках тощо [12, с. 76].

Враховуючи вищезазначене, констатуємо, що турбота про цивільно-патріотичні, моральні сторони розвитку молодшого школяра не може залишатися тільки турботою школи. Величезна тут і роль батьків. Дуже важливо, щоб сім'я щиро підтримувала зусилля педагогів. Важливо, щоб сім'я зробила і свій внесок, впливала на становлення громадянина способами і засобами властивими саме сім'ї. Адже мова йде про маленьких ще дітей, на яких особливо діє слово близької людини, приклад його поведінки, його оцінки тих чи інших подій. Дуже важливо, що з дитиною говорили як з дорослим, про найсерйозніші речі – не тільки про ігри, а й про те, що хвилює дорослих людей, про події в світі, про подвиги народних героїв і про людей, яких весь світ називає великими.

Найголовніше необхідно будувати такі розмови намагаючись звертатися до їх власного життєвого досвіду, до прочитаних ними книг, до побаченого ними

по телебаченню, діючи при цьому не тільки на свідомість молодшого школяра, а й на його почуття.

Особливість кожної сім'ї у своєрідності її традицій і оточення, доброзичливих відносинах, поваги і любові до близьких, навколишньої природи. Сім'я має великий потенціал, щоб виховати людину-патріота. Тільки спільна, цілеспрямована робота всіх соціальних інститутів може дати бажаний результат в патріотичному вихованні дітей в молодшому шкільному віці.

Отже, педагогічні умови виховання патріотизму у молодших школярів представлені системою педагогічних цілей, змістовним компонентом, системою педагогічних принципів і відповідними технологічними підходами.

2.3. Методичні рекомендації щодо патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі

З урахуванням нових соціально-політичних реалій, обставини, пов'язані з російською агресією, виховання у підростаючого покоління почуття патріотизму, відданості справі, сильної нації, активної громадянської позиції набувають все більшого значення.

Відбудова України є неможливою без пробудження національної свідомості українського народу, особливо молоді. Тому велике занепокоєння викликає те, що більша частина людей не усвідомлює себе частиною нації і не розуміє співвідношення своєї діяльності з інтересами держави. Допомогти цьому може створення освітньої системи, яка орієнтована на виховання громадян України національно свідомих.

Країну можуть зміцнити громадяни, які люблять свою державу, люблять свій народ, готові захищати національні інтереси та будувати демократичне суспільство. Враховуючи актуальність вищезазначених питань та посилення стурбованості суспільства формуванням ціннісних орієнтацій молоді, рекомендуємо посилити громадянсько-патріотичне виховання учнівської молоді

та залучити їх до вивчення історико-культурної спадщини.

Тому, ми сформуваємо основні методичні рекомендації щодо патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасній школі:

- ознайомлення учнів з основними державотворчими подіями у становленні незалежної України, історією створення українського прапора, державного гімну та державного герба (проведення бесід на теми: «Чому наш прапор жовто-блакитний?», «Про що говорить наш державний герб?», «Як слухають гімн України та інших країн?», «Наша Батьківщина», «Історія моєї країни» та ін.);

- розвиток у школярів почуття гордості за Україну, її історію та видатних діячів, які зробили вагомий внесок у розвиток світового та європейського суспільства (вивчення та проведення бесід про відомих людей нашої країни, які вклали значний внесок в розвиток держави, знайомство з такими людьми; перегляд відео про історію України, як вона боролася за свою незалежність та обговорення цієї теми; екскурсії до музеїв; проведення ігор, наприклад «Внесок в історію України», що викликатиме у дітей більшої зацікавленості до цієї теми);

- виховання у школярів усвідомлення спільних цінностей української нації: державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності та демократичних засад державних інститутів (організація патріотичних спортивних заходів, відновлення старовинних військово-патріотичні ігор та розваг; екскурсії до музеїв та історичних пам'яток; бесіди про Конституцію України, для розуміння основних принципів та цінностей, на яких ґрунтується держава, символіку України, яка відображає національні цінності);

- виховування поваги до української національної символіки, культури та історії (збір легенд та переказів, які допомагають висвітлити природу та характер історичних фактів та подій; проведення тематичних вистав; відвідування музеїв; проведення бесід та ігор);

- визнання духовної єдності народів регіонів України, спільність культурної спадщини та майбутнє країни (бесіди; відвідування вистав,

фестивалів, ярмарок; створення куточку «Традиції народу України»);

- формування в учнів правової культури, правової свідомості, поваги до Конституції України та законів України, усвідомлення своїх прав, свобод і обов'язків (проведення тематичних уроків та виховних заходів, свят, бесід, ігор, створення плакатів та лепбуків «Мої права та обов'язки», «Конституція України», «Закони України» і т.д.);

- розвиток комунікативної культури спілкування та взаєморозуміння (співпраця з родинами, зустрічі з воїнами та їх рідними, волонтерами, людьми постраждалими внаслідок війни, внутрішньо переміщеними особами; вивчення та відтворення українських народних казок, прислів'їв, загадок, легенд, переказів тощо);

- розвиток толерантності до різних думок і переконань (цьому сприяє «ранкове коло» під час якого діти спілкуються, висловлюють свої погляди та думки; також це організація спільної діяльності дітей, заходів, свят, готуючись до яких діти можуть спільно збирати матеріал, робити плакати; заходи із тематичною інформаційно-просвітницькою спрямованістю, такі як круглі столи, диспути, мозкові штурми, вікторини, перегляд презентацій і відеоматеріалів та подальше їх обговорення);

- формування усвідомлення учнями таких цінностей, як цінність життя і здоров'я людини, честі та гідності, недоторканності та безпеки (здійснення засобами бесід, щодо життєвої безпеки, безпеки в інтернеті; виховних заходів, екскурсій, ігор; перегляд відео та презентацій; запорошення різних спеціалістів для проведення бесід про першу допомогу чи навчання основам безпеки, як діяти в певних ситуаціях; створення плакатів та стендів...);

- виховання людяності, гідності, справедливості, толерантності, відповідальності – основних моральних цінностей, що визначають ставлення до людей і сприяють єдності, стабільності, миру та злагоді Української держави (волонтерська діяльність, підтримка та допомога тим, хто її потребує, проведення майстер-класів у виготовленні сувенірів для військовослужбовців, дітей-переселенців, плетіння маскувальних сіток; проведення концертів та свят;

виховні заходи «Ми всі українці – одна родина», «Одна у нас Батьківщина – наша Батьківщина Україна» тощо);

- спонукання учнів до свідомих дій, виходячи з розуміння і прийняття моральних і правових норм суспільного і національного життя (проведення тематичних виховних занять, бесід, ігор, мозкових штурмів, вікторин, створення і вирішення ситуацій, які пов'язані з моральними і правовими аспектами та ін.);

- виховання негативного ставлення до проявів дискримінації, жорстокості та насилля та засуджувати військову агресію (реалізація може відбуватися за допомогою бесід і дискусій з цієї теми; перегляд фото, мультфільмів, фільмів, театральних вистав, прослуховування музичних композицій, які ставлять на розгляд проблему насильства та агресії і спонукають до аналізу; екскурсій до зруйнованих будівель, організації вистав творчих робіт, маршів та флешмобів, таких, як «Мир в усьому світі», «Ні – насиллю та війні»).

Процес виховання громадянина-патріота має охоплювати всіх учасників освітнього процесу, сприяти формуванню у дітей та утвердженню визнання педагогами та батьками невід'ємних національних і загальнолюдських цінностей та особистих якостей громадянина України. Тому вся діяльність має бути насичена громадянсько-патріотичним змістом, утвердженням поняття спільності інтересів і взаємоповаги всіх громадян України, підтримувати прагнення кожного до духовного, інтелектуального, творчого та фізичного розвитку для досягнення всебічного розвитку України, процвітання всієї країни.

За сучасних умов широке використання української національної та народної символіки, традиційного українського одягу, жовто-блакитних кольорів стали свідченням формування та проявом патріотичного духу. При цьому важливо не підміняти зовнішні ознаки патріотизму його глибинною ідеологічною суттю – готовністю своєю працею, наукою, творчістю та спортивними досягненнями служити людям сприяти розбудові демократичної держави України, захищати Україну.

Доцільно добирати та поєднувати різні методи та форми патріотичного виховання, уникати формалізму та одноманітності, просочувати їх

патріотичними емоціями та переживаннями, активно використовувати мужність та заслуги захисників України в історії та дійсності. Солдати – це герої сьогодні, які захищають нашу країну від російської агресії.

Навчальна діяльність може проводитися з використанням інтерактивних технологій, мультимедійних презентацій, фоторозповідей, відео, театралізацій, ігрових творів тощо.

Необхідно надати учням розвивальні завдання, дискусійні запитання, практичні вправи, які сприяють розвитку мислення учнів, зокрема: кросворди, розшифровки, ребуси, незакінчені речення. Особливу увагу слід звернути на волонтерську діяльність вчителів, учнів та батьків, яка через конкретну практичну діяльність сприяє налагодженню соціальних зв'язків, формуванню відповідальної патріотичної поведінки, морально-духовних якостей.

Отже, правильно організований освітній процес громадянсько-патріотичного спрямування допоможе учням вирости успішними, впевненими людьми, відповідальними громадянами, готовими стати повноцінними членами суспільства та здатними знайти шлях до миру.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та вирішення проблеми патріотичне виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі, що знайшло відображення в теоретичному обґрунтуванні змісту та педагогічних умов цього процесу.

Результати теоретичного дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і стали підставою для формулювання таких висновків.

1. Проаналізувано сучасний стан досліджень виховання патріотизму в учнів молодших класів у педагогічних дослідженнях, які свідчать про те, що проблема виховання патріотизму в учнів молодших класів хвилює не лише сучасних науковців та педагогів, а й пов'язана з педагогами-класиками минулого. Вони розглядали та досліджували обрану проблему з точки зору минулого.

Патріотичне виховання в сучасних умовах є актуальною і значущою проблемою. Її рішення багато в чому визначає успіх розвитку нашої країни в майбутньому. Соціально-економічні та політичні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, потребують значних змін у всіх сферах, в тому числі і в освітній сфері. Таким чином, можна говорити про те, що патріотизм – багатогранне явище, що є складним комплексом властивостей і характеристик, які по-різному виявляються на різних рівнях функціонування соціальної системи. Опрацювавши наукові джерела, нами визначено, що патріотичне виховання – це процес взаємодії педагогів і учнів, спрямований на формування патріотичної свідомості і цінностей, почуттів і відносин, переконань і мотивів, спрямованих на служіння Батьківщині. Цей процес відбувається в умовах засвоєння учнями досвіду пізнавальної діяльності, емоційно-ціннісних відносин, отриманні дієво-практичного досвіду в різних видах патріотично-орієнтованої активності в процесі навчальної та позаурочної діяльності.

2. Подано психолого-педагогічну характеристику патріотичного виховання, яка розкривається у наступних положеннях: патріотичне виховання має починатися насамперед із формування патріотичних емоцій та формування відповідних сенсорно-емоційних сфер. З методичної точки зору це означає, що, враховуючи вікові особливості учнів, на початковому етапі патріотичного виховання дуже корисно використовувати народні виховні засоби, які особливо сильно впливають на почуття та емоції дітей: казки, легенди, байки, прислів'я, загадки, пісні та ін. Різноманітність змісту і форм діяльності людини є дуже важливою умовою гармонійного розвитку. Важливою умовою навчання є також формування потреб та інтересів у патріотичному змісті, їх своєчасне задоволення у відповідних видах діяльності.

3. Розкрито значення виховання патріотизму в сучасному освітньому процесі. Патріотизм є найважливішою ціннісною основою будь-якого демократичного суспільства та важливою внутрішньою рушійною силою саморозвитку та розкриття всіх потенційних соціальних можливостей у духовній, економічній та соціальній сферах суспільства. На основі аналізу наукових джерел можна стверджувати, що патріотичне виховання формує в учнів систему громадянських цінностей, виховує критичне мислення та широкий кругозір, сприяє усвідомленню рівності та рівноцінності різних точок зору. Воно дає людині можливість захищати свою батьківщину та нести відповідальність за свої слова, рішення та дії. Розвиток патріотизму сприяє набуттю людиною найважливіших громадянських та особистісних якостей: толерантності, здатності критично мислити, здатності аналізувати політичну ситуацію, співробітництва з іншими, поваги до прав інших, готовності до компромісу та бажання брати участь у громадсько-політичному житті.

4. Визначено основні форми та методи патріотичного виховання. До основних форм та методів патріотичного виховання належать: бесіди, виховні години, уроки з курсу «Я досліджую світ», ігри, свята. У додатках представлені конспекти занять для молодших школярів, які формують патріотичні почуття та вчать любити і поважати Батьківщину. В українських школах поширюються нові

форми роботи, що виховують любов до Батьківщини, народу, батьків, оберегів національної культури. Таку форму традиційно називають «ранкова зустріч», «свято», «зустріч» тощо, але за нею стоїть тривала підготовча робота, яка проводиться за спеціально підготовленими та розробленими сценаріями. Це спільна робота учнів та вчителів.

5. Охарактеризовано умови навчання патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку, які представлені системою педагогічних цілей, змістовним компонентом, системою педагогічних принципів і відповідними технологічними підходами. До основних умов належать: організація виховання дітей у колективі як фактора і форми функціонування системи в класі, школі тощо; розвиток колективної діяльності і формування у дітей позитивного ставлення до неї; цілеспрямоване використання різноманітних форм впливу; поєднання патріотичного виховання з практичною діяльністю школярів; поступове накопичення досвіду особистої та суспільно корисної діяльності.

6. Розроблено методичні рекомендації щодо патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі: ознайомити учнів з основними державотворчими подіями у становленні незалежної України, історією створення українського прапора, державного гімну та державного герба; розвивати у школярів почуття гордості за Україну, її історію та видатних діячів, які зробили вагомий внесок у розвиток світового та європейського суспільства; виховувати у школярів усвідомлення спільних цінностей української нації: державного суверенітету, незалежності, територіальної цілісності та демократичних засад державних інститутів; виховувати повагу до української національної символіки, культури та історії; визнавати духовну єдність народів регіонів України, спільність культурної спадщини та майбутнє країни, формування усвідомлення учнями таких цінностей, як цінність життя і здоров'я людини, честі та гідності, недоторканності та безпеки; виховання людяності, гідності, справедливості, толерантності, відповідальності – основних моральних цінностей, що визначають ставлення до людей і сприяють єдності, стабільності, миру та злагоді Української держави, спонукання учнів до свідомих

дій, виходячи з розуміння і прийняття моральних і правових норм суспільного і національного життя, виховання негативного ставлення до проявів дискримінації, жорстокості та насилля та засуджувати військову агресію.

Для вирішення завдання виховання патріотизму в учнів школа має насамперед надавати увагу вихованню в учнів ціннісного ставлення до явищ суспільного життя. У зв'язку з цим основною метою виховання патріотизму є формування почуття громадянської гідності та патріотизму як всебічної якості особистості, що включає внутрішню свободу та повагу до національної сили, прагнення миру.

Формування патріотизму як якостей особистості залежить не лише від суб'єктивних зусиль педагогів, батьків, громадських організацій, а й від об'єктивних умов функціонування суспільства – особливостей національного устрою, рівня законності, політики, культури. і соціальної моральної культури. Водночас дух патріотизму є важливим структурним компонентом базової культури особистості. Особливість патріотичного виховання в початковій школі визначається особливостями даної епохи і конкретними обставинами загального особистісно-морального становлення молодших школярів. Ця особливість визначається насамперед загальними характеристиками цієї вікової групи: молодші школярі дуже чутливі до зовнішніх впливів, дуже збудливі в емоційній сфері, схильні до пізнання нового, мають загострене сприйняття, діють імпульсивно тощо. Таким чином, патріотичне виховання, як основа національного виховання молодших школярів, відіграє важливу роль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Умань, 2022. № 2. С. 76-83.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
3. Бех І. Д., Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина патріота України: програмно-виховний контекст. Київ: ІПВ АПН України, 2008. 40 с.
4. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. С. 26-37.
5. Бужинська М. Н, Кучер Н. В. Національно-патріотичне виховання в школі. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільська спеціалізована загальноосвітня школа І-ІІІ ст. № 1. 2015. 90 с. URL: <https://issuu.com/kpschool1/docs/20185a13752858> (дата звернення: 10.08.2023).
6. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал. Полтава: Полтавський вісник, 1994. 191 с.
7. Погрібний А., Алексюк А., Майборода В. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. Київ: Школяр, 1997. 149 с.
8. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. для студ. вищ. навч. закл. Дрогобич: Коло, 2006. 608 с.
9. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. 3-тє вид., доопрац. і доп. Київ: Знання, 2008. 566 с.
10. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави: студії виховання. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 9-14.
11. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь,

1997. 376 с.

12. Гренасюк Н. Р. Реалії національно-патріотичного виховання в НУШ. *Педагогічний пошук*. 2023. № 1. С. 73-76.

13. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896> (дата звернення: 31.08.2023).

14. Докукіна О. М., Журба К. О., Шкільна І. М. Виховання у школярів міжнаціональної толерантності. *Класний керівник*. 2012. № 3-4. С. 2-47.

15. Енциклопедія освіти / голов. ред. Кремень В. Г. Київ : Юрінком інтер, 2008. 1040 с.

16. Жмундуляк Д. Д., Вержак Р. Б. Українознавство в початкових класах. Чернівці : Чернівецький науково-методичний інститут освіти. 1996. 101 с.

17. Ігнатенко П., Косарева Н., Плужний І. Громадянське виховання учнів в умовах українського державотворення. *Рідна школа*. № 3. 1966. С. 31-51.

18. Келемен А. В., Шинкар І. П. Пріоритетні напрями патріотичного виховання студентів ЗВО. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Педагогіка та психологія*. Мукачево. 2019. № 1. С. 70-72.

19. Концепція «Нова українська школа». URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.10.2023).

20. Любар О. О., Стельмахович М. Г., Федоренко Д. Т. Історія педагогіки : навч. посіб. Київ : ІЗМН. 1999. 496 с.

21. Мартинюк І. В. Національне виховання : теорія і методологія. Київ : ІСДО, 1995. 160 с.

22. Мельнікова О. В. Проблеми патріотичного виховання сучасної молоді. *Духовність особистості і: методологія, теорія і практика*. 2012. Вип. 2. С. 83-89.

23. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. 5 вид., доп. і перероб. Київ : Знання. 2007. 656 с.

24. Новий тлумачний словник української мови : 42000 : у 4 т. / уклад.

Яременко В. В., Сліпушко О. М. Київ : Аконіт, 1999. Т. 3. 941 с.

25. Онопрієнко О. Патріотичне виховання як науково-педагогічна проблема : понятійний аспект. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2007. № 21. С. 103-110.

26. Оришко С. П. Патріотичне виховання молоді: історико-педагогічний контекст. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. Хмельницький : ХІСТ, 2011. № 3. С. 146-149.

27. Педагогічний словник / за ред. Ярмаченка М. Д. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.

28. Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди / за ред. О. Г. Дзевєріна. Київ : Знання. 1972. 178 с.

29. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників: монографія / за ред. М. В. Левківського. Житомир : Полісся, 2003. 220 с.

30. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

31. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text> (дата звернення: 03.09.2023).

32. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності : Закон України від 05.03.2015. № 246-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-19/para10#n10> (дата звернення: 20.10.2023).

33. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : Наказ МОН від 06.06.2022 №527. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 31.08.2023).

34. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата

оновлення : 02.07.2023. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 29.08.2023).

35. Руденко Ю. Концепція «Патріотичне виховання учнів». *Освіта*. 2001. № 45/46. С. 10-15.

36. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ : «Магістр – S», 1997. 256 с.

37. Словник термінів і понять сучасної освіти / за заг. ред. Л. М. Михайлової. Северодонецьк : Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти . 2020. 194 с.

38. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.

39. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори в п'яти томах. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3. 668 с.

40. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори в п'яти томах. Київ : Радянська школа, 1976. Т. 1. 653 с.

41. Сьомін С. В. Патріотичне виховання молоді як невідемна складова системи забезпечення національної безпеки України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2015. № 34. С. 1-17. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-06/patriotuzm-d0e63.pdf> (дата звернення 31.08.2023).

42. Сьомін С. В. Проблеми патріотичного виховання в Україні : теоретико-методологічний та правовий аспект. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 2. С. 96–105.

43. Третяк О. П. Виховання морально-етичних цінностей у молодших школярів. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24-25 жовтня). Івано-Франківськ : НАІР. 2019. С. 286-290.

44. Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2023/2024 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки від від 24.08.2023 р.

№ 1/12702-23. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MUS38516> (дата звернення: 25.10.2023).

45. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 560 с.

46. Fedorenko O. The essence and main characteristics of national-patriotic upbringing : theoretical aspect. *Scientific journal «Eureka» : social and humanities*. 2019. Vol. 5(23). P. 45-52.

47. Varici S. Patriotism education study on the perception, attitudes and educational practices of history and social studies teachers. *Journal of International Social Research*. 2010. № 3(10). P. 649-660.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Конспект виховного заходу

(3 клас)

Тема: «Шануй своїх батьків і все тобі буде добре. Люби своїх батьків і піклуйся про них»

Мета: виховувати у дітей любов і повагу до батьків, піклування про них, виховувати повагу до їхніх вказівок і пропозицій, бажання щодня піклуватися про своє здоров'я і не завдавати їм душевного болю негідними вчинками; виховувати бажання стати дитиною, гідною своїх батьків, бажання принести щастя в родину.

Формат діяльності: етична дискусія.

Обладнання: виставка фотографій «Мої батьки»; афоризми та прислів'я про батьків і родину; запис пісні про батьків, гра «Сімейні речі».

Хід заняття

1. Організаційна частина.

2. Основна частина.

Повідомлення теми та мети уроку.

Сьогодні ми з вами поговоримо про вічну тему всього людства: про любов до найрідніших людей – батьків. Батьки дають нам не тільки життя, а й розуміння життя та любов до життя. Мамина любов дає силу і впевненість, захист, вона надихає серце і окрилює. Любляча дитина вчиться любити навколишній світ. Батьківські поради, мудрість і підтримка є основою цієї великої книги розуміння людського життя.

Дослідження афоризмів

Мій тато вищий за сто вчителів, а мати – за сотню батьків. Той, хто не поважає своїх батьків, невірний, бо це головний обов'язок людини, а всі інші

обов'язки другорядні.

Що б людина не робила, якщо вона не виконує своїх зобов'язань перед батьками, всі її вчинки, навіть найвидатніші, нічого не варті.

Діти, уважно прочитайте афоризми й поясніть, як ви розумієте їх значення.

Ці слова учать дітей поважати та шанувати своїх батьків, бо без цього все людське життя втрачає свою вартість.

Повага до батьків – головний обов'язок людини.

Якщо не будеш поважати батьків, то і тебе ніхто поважати не буде.

Робота над прислів'ями.

Які ще прислів'я також виражають ставлення нашого народу до батьків?

Можна купити все, крім мами й тата.

Мати однією рукою б'є, а другою гладить.

У дитини болітимуть пальчики, а в матері – серце.

Материнська злість, як сніг навесні: випадає багато, та швидко тоне.

Нема на світі квітки прекраснішої за мак, і родини ріднішої за матінку-горохівку.

Поважай батьків і все у тебе буде добре.

У прислів'ях також є поради батькам щодо виховання дітей.

Гни дерево, поки воно мале, навчай дітей, поки вони ще малі.

Якщо ви не навчите дитину користуватися підгузком, ви не навчите її користуватися подушкою.

Хороші діти слухаються добрих слів, а злі діти не бояться побоїв.

Добрий син – батькам вінець, а поганий – гірший із батьків.

Вправа «Опишіть своїх батьків».

Перед вами є аркуші паперу, давайте намалюємо своїх рідних батьків та біля кожного напишемо гарні якості.

Розкажіть, діти, як ви ставитесь до своїх батьків, у чому полягає ваша честь, поважаєте їх і дбаєте про їхнє щастя.

Ми їх любимо і сумувати будемо.

Ми не вживаємо грубих слів, щоб образити.

Ми завжди пропонуємо допомогу і співпрацюємо з ними.

Ми наполегливо працюємо над виконанням поставлених завдань.

Давайте з вами послухаємо пісню про батьків (вмикається пісня).

Чи чули ви вже цю пісню?

Яка вона?

Про що в ній співається?

А які ви знаєте пісні про батьків?

Бесіда.

Для кожної дитини на світі перші вчителі – тато й мати. Їх свята і проста педагогіка відкриває доброту людей, а вічні поняття: хліб, праця, Батьківщина – входять у нашу свідомість і плекають найкращі почуття. Ким би ми не стали, яким би високим не було становище, ми завжди пам'ятаємо їх справедливу науку та відданість дітям.

На уроках читання ви познайомитеся з автобіографічними творами українських письменників, у творах яких вони з невимовною ніжністю і теплою згадують своїх батьків і з любов'ю розповідають про родинні стосунки. Вони з гордістю стверджують, що найкраще навчилися у своїх батьків і завдяки їм стали справжніми людьми.

Скажи, чого ти навчився у своїх батьків, які якості хочеш від них успадкувати, на що хочеш бути схожим на них. Учні розповідають про те, чого їх навчили батьки, і що вони хочуть бути схожими на них.

Гра «Сімейні речі».

Давайте пограємо з вами в гру. Розберемо валізу і дізнаємося чиї речі в ній лежать? Але, тут можуть бути не лише речі, а й слова. Ви маєте прикріпити до слова сім'я, яке знаходиться на дошці, ті слова, які відносяться до вашої родини.

III. Заключна частина.

Спробуємо підсумувати все, що обговорювалося на сьогоднішньому освітньому уроці.

Що означає щиро любити своїх батьків?

Це означає піклуватися про них.

Не завдавайте їм емоційного болю.

Не засмучуйте негідною поведінкою.

Спробуйте полегшити їм життя.

Вчись у них любити і поважати людей.

Порівнюйте всі свої дії з їхніми.

Дякую за увагу та співпрацю на уроці.

ДОДАТОК Б

Конспект уроку з «Я досліджую світ»

(3 клас)

Тема: «Наша Батьківщина – Україна. Українські символи. Національні костюми, свята, страви»

Мета: розширити та вдосконалити уявлення учнів про Україну, виховувати інтерес до народних традицій та звичаїв; розвивати зв'язне мовлення, спостережливість, емоційну й образну пам'ять через розуміння й оцінку змісту народних ремесел, розвивати й розширювати розумове естетичне сприйняття, засноване на емоційній чуйності; виховувати любов до своєї країни, своєї мови, свого народу, своїх традицій.

Обладнання: навчальна гра «Логічний потяг», ілюстрації казкових героїв, відеоролик телеканалу ПЛЮСПЛЮС «Всесвітньо відома вишиванка наша», гра «Як варити борщ», Руханка «Ось так!», зразки вишивок, ілюстрації до казок.

Хід уроку

1. Організаційна підготовка учнів.

Вправа «Привітання».

Зараз я хотіла би передати всім вам привіт, а ті, хто думає, що вас це турбує, повинні хором сказати «доброго дня».

- 1) «Добрий день, діти, зараз у мене чудовий настрій»;
- 2) «Великий день для добрих»;
- 3) «Доброго дня тим, хто хоче дізнатися щось нове та цікаве»;
- 4) «Доброго дня, будьте позитивними та старанними».

2. Основний етап.

Сьогодні у нас буде цікавий і незвичайний урок - урок-подорож. Разом з вами ми помандруємо рідним краєм і допоможе нам чарівний потяг.

Дидактична гра «Логічний потяг».

У нас є потяг, називається «Україна». Але ви бачите, що потяг більше не

може їхати і його розірвали. Щоб відправитися в подорож, нам потрібно було правильно зібрати вагони. Тому уважно вислухайте моє запитання і дайте правильну відповідь.

Як називається країна, де ми народилися і живемо?

Яке місто є столицею нашої країни?

У якому районі ми живемо?

Що має кожна країна світу?

Що можна описати одним словом?

Ми назвали державний символ України, а які ще символи?

Які народні символи ви знаєте?

Як ще можна назвати вишиванку, шаровари?

Різдво, Хрещення, Великдень, Трійця, Ярмарок, Вечірня. Діти, як мене звати?

Які бувають свята?

Як називаються люди, які живуть в Україні?

Чим відомі українці?

Ми зібрали потяг і готові вирушати в дорогу.

І перша наша зупинка «Символи України».

Ми з вами говорили, що кожна країна має свій символ, яким є... (герб, прапор, гімн). Наша Батьківщина Україна, наша Батьківщина, має свою землю, свою мову, свою культуру, свою історію, свої звичаї та традиції та свою неповторну національну символіку. Послухайте легенди про них.

Легенда.

Давним-давно жила одна жінка і було у неї три сини. Росли сини чесними,

сміливими і дуже любили свою матір, готові були віддати за неї своє життя. Підросли вони і вирішили піти в люди і прославити свою матір. Першим пішов старший син. Мати, щоб він про неї пам'ятав, подарувала йому корону з трьома промінчиками.

За корону, яка зігрівала людей і вела вперед, показувала дорогу до кращого життя, дали першому сину ім'я – Герб, а знак, що дала мати, назвали Тризуб.

Середньому сину мати в дорогу подарувала синьо-жовтий одяг. Своїми хорошими справами прославив він свою матір і дали йому ім'я – Прапор.

А там, де був молодший син, звучала дзвінкоголоса пісня, бо мати подарувала сину голос солов'я. І дали йому ім'я – Гімн.

Вправа «Мікрофон».

Про які народні символи України йдеться в цій легенді?

Скільки кольорів на прапорі України?

Що символізують ці кольори?

Що таке державний гімн?

Як називається наш державний гімн?

Як треба поводитися під час звучання державного гімну?

Друга зупинка «Національний одяг»

Робота над ілюстраціями.

А тепер подивіться на дошку. Ці герої нещодавно з'явилися в нашому класі. Хто вони і звідки?

Що в них спільного? (Герої одягнені в українські костюми).

Як ви думаєте, чому вони в українському одязі? (Бо казки – це українські народні казки).

Відеоролик телеканалу ПЛЮСПЛЮС «Всесвітньо відома вишиванка – наша».

Про що ви дізналися з відео?

Вправа «Моя вишиванка».

Давайте створимо для себе гарну вишиванку, у вас уже є шаблони, а прикрасити ви можете її самі. Зразки ви можете побачити на дошці. Я впевнена, що у вас вийдуть дуже гарні вишиванки.

Фізкультхвилинка під музичний супровід

Третя зупинка «Свято»

Яка зараз у нас пора року?

Про які свята цієї пори визнаєте?

Давайте кожен із вас обере свято та створить інтелект-карту, за якою і розповість про нього.

Чи святкуєте ви ці свята?

Які є традиції на ці свята?

Чи співають люди якісь пісні на це свято?

Наша остання з вами зупинка «Національні страви»

Як ви думаєте, що українці люблять їсти?

Які ви знаєте українські страви?

Тож давайте зваримо улюблену страву нашого народу «Український борщ».

Гра «Як варити борщ».

В чому ми будемо варити борщ?

Які продукти нам потрібні?

Що по черзі ми з вами будемо класти до каструлі?

А що потрібно додати, щоб він був ще смачнішим?

III. Заключний етап:

Про що ми сьогодні говорили на уроці?

Що вам найбільше сподобалося?

Оцінювання учнів.

Релаксаційна гра «Рукокружіння»

Візьміться за руки і уявіть вогонь ніжності, любові та доброти. Уявіть, як він збільшується і його сила передається вашим друзям.

Ви сьогодні молодці, гарно попрацювали. Чи сподобалася вам наша подорож? Хотіли б ще подорожувати?

ДОДАТОК В

Конспект уроку з літературного читання

(4 клас)

Тема: «Чому наш прапор жовто-блакитний»

Мета: закріплювати вміння учнів визначати жанрові ознаки творів і доводити власні думки; вчити ставити один одному запитання на виділення описів, пояснень, нових понять у тексті; розвивати уяву, пам'ять, навички порівняння; удосконалювати читання, уміння; виховувати розуміння національних символів України.

Тип уроку: комбінований.

Інтеграція: природа, мистецтво, математика.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Складання сенкану

Іменник (Україна)

Опис (2 прикметника)- незалежна, вільна, щедра, слава.

Дія (3 дієслова) - процвітає, розбудовується, захищається, оберігає, любить.

Ставлення (фраза), почуття з приводу обговорюваного.

Синоніми (Держава, Батьківщина, рідний край).

Подумайте, що для вас означає слово Україна?

II. Повідомлення теми й мети уроку.

Кожен урок – це частина великого шляху до знань. Кожного разу ви берете щось нове для свого інтелектуального розвитку та своєї душі. Сьогодні ми будемо читати «Як давно в Україні з'явився жовто-блакитний прапор?».

Розгляньте твір у підручнику.

Хто автор?

Звідки твір?

Пригадаємо жанри.

(Вірш, байка, оповідання, казка, притча, пісня, легенда, міф, прислів'я, приказка, стаття).

Розповідь учителя.

Сьогодні прапор постійно майорить над будівлями Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та місцевих комітетів народних депутатів, у святкові дні – на будівлях міністерств, відомств, інших державних і громадських організацій, закладів освіти. Синьо-жовтий прапор України піднімається на церемоніях відкриття міжнародних конференцій, офіційних церемоній та вручення міжнародних спортивних нагород. Це символ української національної сили та незалежності.

Робота з прислів'ями.

Для своєї Батьківщини ні сил, ні життя не шкодуй.

Тільки тому шана буде, хто Батьківщину не словом, а ділом любить.

Продовж вірш.

Прапор – це державний (символ).

Він є в кожній (державі).

Це для всіх – ознака (сили)

Це для всіх – ознака (Слави)

Синьо-жовтий прапор маєм:

Синє – (небо), жовте – (жито).

Прапор свій (оберігаєм).

Він святиня, знають (діти).

Прапор свій здійсмаєм (гордо),

Ми з ним дружні і (єдині).

З ним навіки є народом.

Українським в (Україні).

V. Підсумок уроку

Який твір читали на уроці?

Який він за жанром?

Що дізнались?

